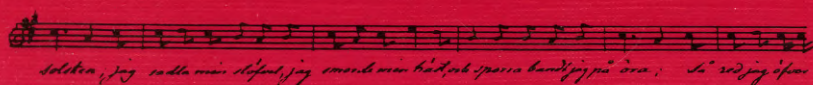

SKÄMTVISOR

FRÅN FEM SEKEL

SKÄMTVISOR FRÅN FEM SEKEL

Omslag:

Mundus inversus (Den bakvända världen). Oxens slakt. Engelskt träsnitt efter J. Ashton, Chap-books of the eighteenth century, 1882. Visan "Den bakvända världen" upptecknad av E. Drake (Sv. folk-melodier, Lekar nr 86. KB)

Övriga illustrationer i boken är hämtade ur skillingtryck.

Produktionsgruppen Svea fonogram har bildats av Arkivet för ljud och bild (ALB), Statens musiksamlingar och Svenskt visarkiv (SVA) med syfte att ge ut ljudinspelningar av dokumentärt intresse.

Svenskt visarkiv — centralinstitution för vis- och folkmusikforskning — grundades 1951 och blev statligt 1970. Inspelningsverksamheten, som pågått sedan 1968, omfattar hela landets vokala och instrumentala folkmusiktraditioner.

Svensk visarkiv (The Swedish Centre for Folk Song and Folk Music Research) is the national institution for folk song and folk music research in Sweden. It has for the past ten years devoted a large part of its energies to the recording of the whole country's vocal and instrumental folk music traditions.

SKÄMTVISOR FRÅN FEM SEKEL

50 folkliga skämtvisor med inledning och kommentar

av

Eva Danielson och Märta Ramsten

Författarnas kommentar till nätutgåvan

1989 publicerades den lilla boken *Skämtvisor från fem sekel*, den första svenska utgåvan av äldre skämtvisor. Det är alltså 28 år sedan och när den nu nätpubliceras i oförändrat skick kan vi konstatera att det sedan dess hänt en hel del på forskningsfronten när det gäller skämtvisor. Själva urvalet kan naturligtvis diskuteras, men vi skulle knappast ha gjort det annorlunda idag – vi valde enbart de visor som inom nordisk forskning betraktas som ”äldre skämtvisor”. Det är visor som förts vidare från generation till generation genom muntlig tradition, i flera fall bevisligen sedan 1500-talet. Eftersom de sällan skrevs ned eller trycktes är de inte alltid lätta att datera, men åldern kan avläsas också i språk och ämnesval. Yngre skämtvisor, till exempel bondkomikervisor och kupletter från 1800-talets senare del, avviker markant från de äldre visorna både i fråga om form och innehåll och skulle kunna ägnas en egen samling.

Visorna i vår publikation har hämtats dels ur skriftliga källor, dels ur fältinspelningar. De melodier som är tagna från inspelningar har transkriberats av Märta Ramsten.

När det gäller forskning på senare tid är det framför allt den stora, vetenskapliga utgåvan *Sveriges Medeltida Ballader 1–5* som bör framhållas. Efter många års forskning vid Svenskt visarkiv kunde den publiceras 1983–2001. De två sista banden innehåller 44 skämtballader i olika varianter – åtskilliga av dem finns också med här i vår bok.

I Norge avslutades i fjol (2016) det stora projektet med en samlad utgåva av norska ballader, dels på nätet och dels i en bokutgåva. *Norske mellomalderballadar* består av åtta digitala böcker med balladtexter publicerade på bokselskap.no; *Norske Middelalderballader. Melodier* utgörs av fyra tryckta böcker med melodier, utgivna i samarbete med Norsk Folkeminnelag och Det norske språk- og litteraturselskap. Ett av textbanden innehåller *Skjemteballadar*, och utgör alltså en motsvarighet till den svenska balladutgåvan. Utöver det skrev den norske visforskaren, Olav Solberg 1993 sin doktorsavhandling, *Den omsnudde verda. Ein studie i dei norske mellomalderballadane*, om äldre skämtvisor.

1999 kom Sven-Bertil Janssons bok *Den levande balladen*. Efter att ha ägnat många år åt redigeringen av *Sveriges Medeltida Ballader* kände han den svenska balladtraditionen bättre än någon annan, och ett av bokens kapitel är ägnat åt skämtballaderna. Det som sägs där gäller också för de skämtvisor som av formella skäl inte räknas som ballader – det är egentligen bara versmåttet som skiljer dem åt.

I antologin *En värld för sig själv* (red. Gunilla Byrman, 2008) har en rad forskare vid Linnéuniversitetet tagit sig an ballader ur George Stephens samling, uppteckningar från mitten av 1800-talet. Redaktören själv, docent i nordiska språk, behandlar tjugofyra skämtballader i artikeln "Det är inget dingeldangel, fast eder tyckes så". Vidare diskuterar hon språk, innehåll och tolkning i "Nyfyndet 'Osteknoppen'". I artikeln "Den magstarka käringen" argumenterar litteraturvetaren Tommy Olofsson för att skämtvisan "Käringen på barnsöl" bör räknas som en medeltidsballad.

De flesta av våra skämtvisor har sjungits i hela Norden. Den danska visforskaren Lene Halskov Hansen, verksam vid Dansk Folkemindesamling (numera ingående i Det Kongelige Bibliotek), resonerar kring begreppen allvar och humor när det gäller återgivningar av skämtballaden om "Ramund". Detta går att läsa i en artikel med titeln "Ironi og forvirring i 1800-tallet – perspektiv på visforskningens alvor og almuens humor" (i *En alldes egen och förträfflig National-Musik. Nio författare om Svenska folkvisor från forntiden (1814–1818)*, red. M. Ramsten och G. Ternhag, 2015). Vidare kommenterar hon det sångliga uttrycket i några inspelningar av skämtvisor i sin senaste bok *Balladesang og kædedans. To aspekter af dansk folkvisekultur*, 2015. Ytterligare en artikel, som utgår från skämtvisan "Manden och konen", har titeln "Et lystigt slagsmål – perspektiver på almuens humor i 1800-tallet" och finns i *Lekstugan, festskrift till Magnus Gustafsson*, red. M. Boström, 2016.

När vår bok *Skämtvisor* skrevs låg genusforskningen i sin linda, åtminstone när det gäller de folkliga musiktraditionerna. På senare år har just balladerna inbjudit till ett genusperspektiv på texterna: M. Wallin Wictorin, "Kvinnlig lättja som motiv i ballad och bild" (i *Intermediala perspektiv på medeltida ballader*, red. L. Elleström, 2011); I. Åkesson, "Talande harpa och betvingande sång. Musicerande, makt och genus i några medeltidsballader" (i *Lekstugan*, som ovan) och Åkesson, "Mord och hor i medeltidsballaderna – en fråga om könsmakt och familjevåld" (i *Noterat* nr 21, Svenskt visarkiv 2014). Just skämtvisorna borde utgöra ett veritabelt eldorado för genusforskningen eftersom kvinnliga och manliga världar ställs mot varandra i humorns uppochnedvända universum. Det kan vi utläsa av Gunilla Byrmans och Tommy Olofssons bok *Om kvinnligt och manligt och annat konstigt i medeltida skämtballader*, 2011, liksom av Boel Lindbergs artikel "Patriarkatets höga visa. Balladen om Tiggargubbens brud" i *Gamla visor, ballader och rap: från muntlig förmedling till publicering på nätet*, red. Boel Lindberg, 2013.

Här finns alltså åtskilligt nytt material att fördjupa sig i för den som vill veta mer om det kulturarv som är skämtvisan, liksom för den som vill utöka sin musikaliska repertoar.

Eva Danielson och Märta Ramsten

Innehåll

Förord	6
Inledning	7
Jocular Songs from Five Centuries. Introduction	14
Att fria till en rik änka (2 varianter)	19
Bonden och hans hustru	21
Bonden och kråkan	23
Bonden och räven	25
Bromsen och flugan	27
Den bakvända visan (2 varianter)	29
Den bortskämda bruden	32
Den bästa hönan	34
Den första natt vi låg i lag (2 varianter)	36
Den förste friarn	39
Den giftasnödiga	41
Det underbara bältet (2 varianter)	43
Femton finnar	46
Flickan gick på ängen	48
Flickor planterande kål	50
Frun i Närke	52
Gamla grå vantar	54
Gammel-Sara	55
Gumman far till bröllop och får stryk	57
Herr Lager och Jon	58
Husarehästarna	61
Håkan Hök	63
I fjol så gick jag med herrarna i hagen	65
Jag önskar den gubben vore döder	66
Kattens död och begravning	68
Kom till mig om torsdag kväll	71
Käringen i fålahud	73
Käringen på gästabud	74
Lars och Mas	76
Leja tjänstepiga	78
Loppan bet min man ihjäl	80

Malins prov	81
Marlboroughvisan	84
Midsommarnatten var icke lång	87
Min man haver ingen	89
Mjölnarens dotter (2 varianter)	91
Nils Båtsman	95
Omaka äktenskap	97
Pigtjusaren	99
Riddaren Finn Konfusenfej	101
Stjåla rovor	104
Stylter	106
Sven den unge	108
Tjuvarna	109
Tråtan	111
Vi gråter du så svåra?	113
Älskaren i gluggen	115
Kassetrens innehåll	118

Förord

Skämtvisor från fem sekel består av en visbok och en kassett. Visboken innehåller melodier, texter och kommentarer till ett 50-tal folkliga skämtvisor, närmare bestämt 47 olika visor varav några presenteras i två varianter. Materialet är i huvudsak hämtat dels från äldre handskrifter, dels från Sveriges Radios och Svenskt visarkivs inspelningar som transkriberats för detta ändamål. En del av visorna har varit tryckta förut, men i allmänhet i visböcker som idag är svåra eller omöjliga att få tag i.

Från svensk tradition känner man idag till ett 80-tal skämtvisor av det slag som presenteras här. Men flera av dem finns numera bara i gamla uppteckningar och det kan vara svårt att bland dem hitta både en fullständig text och en sångbar melodi. Praktiskt taget alla de visor som har bådadera är representerade i denna samling.

Kassetten innehåller 22 visor, dels i s. k. traditionsinspelningar från Sveriges Radio och Svenskt visarkiv, dels i inspelningar gjorda särskilt för denna utgåva med dagens folkmusiker och folkmusikgrupper, som därmed får möjlighet att ge visorna lokal färg och anknytning. I ett par fall har vi bett sångarna att göra en nytolkning av en äldre inspelning, men de övriga har utgått från en skriftlig förlaga.

Vid redigeringen av texter och melodier i visboken har vi i fråga om skriftliga källor följt våra förlagor med följande undantag: gammalstavning har ändrats, liksom uppenbara felskrivningar och inkonsekvenser i stavning och interpunktion, och vi har satt punkt efter varje strof även om vår källa inte gör det. Vi skriver ut första strofen både under melodin och i textutskriften; om originalet har olika lydelse i första strofen under melodin och i textutskriften har vi ändrat endera för att få överensstämmelse. Om melodierna har transponerats anges det i källuppgiften.

I fråga om transkriptioner av texter från bandinspelningar har vi i stort sett undvikit skiljetecken och bara satt punkt efter varje strof. I undantagsfall har vi dock satt ut också andra skiljetecken då vi ansett att det kan underlätta läsningen.

Vi har numrerat alla strofer.

Omkväden skrivs bara ut i första och sista stroferna — om de inte skiljer sig åt från strof till strof, för då skrivs de ut genomgående.

Inledning

Den "äldre folkliga skämtvisan", som visforskare brukar kalla den, är en ganska liten grupp visor. I Sverige är det bara ett 80-tal visor som räknas till denna genre. De flesta av dem har med största säkerhet en mycket hög ålder, andra kan vara av något yngre datum (med "yngre" menas i det här sammanhanget kanske senast 1700-talet!) men är diktade i samma stil. Med vår titel "från fem sekel", 1500 — 1900-talen, menar vi alltså inte att några av visorna skulle ha tillkommit under 1800- eller 1900-talen, bara att den uppteckning eller inspelning som vi presenterar här gjordes då. Faktum är att de skämtsamma visor av många olika slag som diktats under 1800- och 1900-talen skiljer sig markant från de gamla skämtvisorna — den som jämför t. ex. en bondkomikervisa med någon av texterna i den här boken märker genast skillnaden, trots att de har gemensamma drag.

Av de äldre skämtvisorna är det många som kommit att räknas till genren medeltida ballader (i vårt urval hör c:a hälften av de 50 visorna dit). Balladen utmärks bl. a. av ett berättande innehåll och en speciell strofform med två- eller fyrradig strof och ett omkväde. Eftersom de flesta skämtsamma visor har ett berättande innehåll är det egentligen bara strofformen och/eller omkvädet som skiljer skämtballaderna från andra äldre skämtvisor. Ett annat av balladens särmerken, det starkt formelbundna språket, nyttjas ofta som parodiskt stilmedel i skämtvisorna, där kontrasten mellan det högtidliga språket och det vardagligt burleska i innehållet ger god effekt. Detta språkliga grepp används lika gärna i skämtballaderna som i dem som inte räknas dit — i fråga om språk och ämnesval är hela gruppen äldre skämtvisor mycket enhetlig.

Påfallande många av skämtvisorna har varit spridda över stora områden — en del är det än. Av de 47 vistryperna i vårt urval är det 34 som har varit kända i minst tre olika länder. Den vanligaste spridningen är i Danmark, Norge och Sverige, och den svenskspråkiga traditionen har i allmänhet varit känd i Finland också (ibland bara där). Några har varit kända på Island och/eller Färöarna. Tio av visorna i denna grupp har dessutom sjungits utanför Norden, oftast i Tyskland och Holland, i flera fall också i Frankrike, Storbritannien, de baltiska länderna — i norra Europa, kort sagt.

Spridningen i tid är också god — det finns flera skämtvisor bland våra äldsta visnedskrifter, framför allt i de s. k. adelsvisböckerna från mitten och slutet av 1500-talet. I vårt visurval är åtta av vistexterna kända sedan 1500-talet (det äldsta nordiska belägget är så tidigt som 1524) och nio sedan 1600-talet. Men man måste inse att det är en slump som gör att en speciell visa för det första fästs på papper och för det andra bevaras till våra dagar i sin

nedskrivna form. Att somliga skämtvisor inte är kända före 1800-talet säger ingenting om deras ålder, mer om uppteckningssituationen. Omkring 1810 kom det på modet i akademiska kretsar i Sverige att samla in "fornminnen", bl. a folkvisor, och det gjordes visuppteckningar i hela södra och mellersta Sverige — i norra Sverige skedde däremot knappast någon insamling. Uppteckningarna hamnade i allmänhet efter hand i diverse offentliga arkiv och bibliotek och har därför bevarats och blivit kända för eftervärlden i större utsträckning än nedskrifter i privata visböcker skulle ha blivit. Detta innebär att en stor mängd folkvisor, inklusive många av de s. k. medeltidsballaderna, är kända för oss först från 1800-talet (eller ännu senare). Om det då gjordes många sinsemellan olikartade uppteckningar av en och samma visa på olika platser i landet, eller från flera olika länder, då kan man gissa att den måste vara åtskilligt äldre än äldsta uppteckningen. Men att det bara finns enstaka belägg betyder inte nödvändigtvis motsatsen!

En del skämtvisor kan ha varit vanligare än antalet uppteckningar ger anledning att tro. Framför allt under 1800-talet skyggade man som bekant för allt som uppfattades som oanständigt, och det måste ha inneburit att många skämtvisor aldrig kom på pränt. I somliga fall skrevs texten visserligen ner, men med delar av den utelämnad, ibland med en kommentar som "Resten groft" eller liknande.

Och visst är några av skämtvisorna "grova", enligt vår tids smak; men det är inte mycket mer än kanske 150 år som man har tyckt så. Dessförinnan har den här sortens handfasta humor varit ganska allmänt utbredd och uppskattad. Och den har ännu större utbredning i tid och rum än visorna själva. Åtminstone sedan slutet av 1100-talet har skämtberättelser på både vers och prosa varit spridda över hela Europa i skiftande litterära former (fabliaux, noveller, djurepos m. m.) och utan tvivel också levt sitt liv i den muntliga traditionen jämsides med den litterära.

I denna stora tradition av skämtsamma berättelser finner vi motsvarigheter till de flesta av de motiv skämtvisorna behandlar. De erotiska motiven överväger: till visans vanligaste huvudpersoner hör otrogna hustrur, giftaslystna flickor, kärlekskranka ynglingar och hunsade och bedragna äkta män. Det är ingen idyllisk bild av kärleken som målas upp; man borde rättare säga att kärlek inte alls förekommer, möjligen kroppens lust, och den varar inte länge. I skämtvisans värld är inga äktenskap lyckliga. Man lägger märke till att det här är hustrun som bedrar sin man; en otrogen äkta man har uppenbarligen inte varit något att skoja om. Unga flickor som luras på sin mödom och sedan lämnas åt sitt öde har däremot ansetts som ett lämpligt skämtviseämne — åtskilliga av våra visor skildrar den situationen. Uppfattningen om vad som är roligt växlar som bekant från person till person, och den har naturligtvis också ändrats från tid till annan. Åtskilligt

av vad som allmänt ansågs roande för några hundra år sedan är snarast tabu-belagt i dag, eller i varje fall så pass svårsmält för vuxna människor att de flesta inte förmår skratta åt det, sådant som t. ex. lyteskomik och kiss-och-bajs-humor (representerat i vår samling i form av visorna "Stylter" och "Käringen på gästabud"). Å andra sidan har just det tabu-belagda av allt att döma spelat en viss roll i skämtsamma visor och berättelser. Problemet är att det i efterhand kan vara svårt att bedöma vad som faktiskt var förbjudna ämnen, eller åtminstone ansågs som "vågat", i en värld som i många avseenden är så pass fjärran från dagens samhälle.

Men i några fall vet vi ganska säkert att ämnet var tabu: det gäller t. ex. rackaren och hans uppgift att flå hästar. Rackaren var bödelns dräng, och liksom bödeln själv var han en oberörbar, en av samhällets utstötta. En av hans uppgifter var just att slakta och flå hästar, något som det i stora delar av Europa ansetts som omöjligt för en hederlig person att göra.

Anspelningar på detta återkommer som ett bimotoiv i åtskilliga varianter av flera olika skämtvisor, bl. a. "Lars och Mas" (dock inte i vår delvis ganska moderna variant). Som ett huvudmotiv förekommer den flådda hästen i visan "Käringen i fålahud"; där ligger poängen i att käringen inte bara egenhändigt flår sin häst utan dessutom klär sig i huden och bär den i kyrkan. Detta måste en gång ha uppfattats som något oerhört, men man måste samtidigt inse att det djärva i motivet går en modern publik förbi. Detsamma gäller en hel del av innehållet i de gamla skämtvisorna — vi förstår inte alltid poängen i dem. Det är ändå tydligt att dagens sångare finner tillräckligt många lustigheter — eller andra kvaliteter — i visorna för att vilja fortsätta sjunga dem. De flesta av dem lever faktiskt kvar i traditionen än och är dessutom mycket populära.

Vare sig man nu verkligen finner skämtvisorna roliga eller ej går det lätt att konstatera att avsikten med dem varit att underhålla och locka till skratt, och det är avsikten som räknas när vi klassificerar en visa som just skämtvisa. För att uppnå den beräknade effekten används flera olika grepp i visorna. Man kan snabbt konstatera att ämnet i sig inte behöver vara det minsta roligt, tvärt om: skämtvisorna kan handla om hur en man slår ihjäl och begraver sin hustru ("Gammel-Sara"), hur han dödar eller skadar en rival ("Herr Lager och Jon", "Stylter"), hur man och hustru grälar och misshandlar varandra ("Trätan", "Gumman far till gästabud och får stryk"), hur kvinnor hunsar sina män, missköter hushållet och är otrogna ("Håkan Hök", "Bonden och hans hustru", "Den bortskämda bruden", "Att gifta sig med en rik änka"), hur de blir änkor ("Marlborough-visan", "Loppan bet min man ihjäl") eller överges av fadern till sitt barn ("I fjol så gick jag med herrarna i hagen"). Handlingen är alltså inget att gå efter, däremot kan man ofta känna igen en skämtvisa på omkvädet. Ett tydligt exempel finner

vi i "Herr Lager och Jon", som inte skulle vara en skämtvisa alls utan sitt omkväde. I det kommenterar Jon vad som sagts i den allvarliga strofen:

I vrede herr Lager han fatta sitt svärd.
Han svor, han skulle hugga herr Jon ihjäl.
"Det är rostigt," sade Jon.

Här är det kontrasten mellan den klassiska medeltidsballadens språk och innehåll (som lyssnaren förutsätts vara bekant med) och det föga högtidliga omkvädet som är hela poängen. I t. ex. "Bromsen och flugan" är ämnet ett frieri, och språket tydligt balladinfluerat liksom andra hälften av omkvädet, men i stället för en riddare och en jungfru träffar vi på insekter med litet mer plebejiska vanor:

När jag sitter på min Herres fat
— För trin-tradari-trunne —
Valltrar han i en russe-lort.
— För rosen och min blomma.

Skämtvisans omkväden är ofta åtskilligt längre än vad som är vanligt i andra visor, och många är en gåtfull blandning av nonsensord och i sig begripliga rader som blir meningslösa utan ett sammanhang. Ett bra exempel finns i vår variant av "Flickor planterande kål":

Fantali för Julia!
För lilla bromsen han var me,
den var så lejonlik att se.
Å så lyste de med ljus,
å så tog de en pris snus.
Oj, tjohalia! Oj, trigalia!
Sjömänner äro så förlustiga.
Oj, tjohalia!

Likartade omkväden har bl. a. "Femton finnar", "Leja tjänstepiga" och "Malins prov".

Påfallande vanligt är att skämtvisorna använder direkt anföring för att skildra ett skeende, oftast i form av en dialog mellan två personer men också i jagform. Hälften av visorna i vårt urval består helt eller till stor del av direkt tal, tio av dem har jagform. Språket är mycket direkt och utom i balladparodierna ganska vardagligt. Omskrivningar förekommer mest där man vill undvika att beskriva en kärleksakt, som t. ex. i "Den bästa hönan" — annars drar sig inte skämtvisorna för att säga som det är.

Precis som i många andra äldre folkvisor förekommer en mängd formelbundna uttryck i skämtvisorna, dvs för att skildra likartade situationer använder man nästan samma uttryck i den ena visan efter den andra. En del sådana formler har skämtvisorna gemensamt med andra slag av visor, som medeltidsballaderna, men andra finner man bara just i skämtvisor. Ett exempel är när kvinnan i "Bonden och hans hustru" beskriver hur hon tänker traktera sin blivande älskare. På samma sätt ska friaren i "Den förste friaren" behandlas, och i "Den bortskämda bruden" är det den nyblivna hustrun som bara unnar sig det bästa huset förmår, allt skildrat med nästan samma ord. Det förekommer också att en episod som ursprungligen hör hemma i en visa kan återfinnas i andra sammanhang. I "Den första natt vi låg i lag/Prästen tog si store bok" finns en passus där hustrun slår prästen över näsan med en käpp — jämför den med tredje strofen i "Kattens död och begravning"! En strof som skildrar hur några män slaktar och flår en häst har redan nämnts — den finns med i flera olika visor utan att ha något uppenbart samband med handlingen. Detsamma gäller de strofer i "Mjöl-narens dotter" där käringen kastas i dammen — särskilt de rader som i vår ena variant lyder "Men har inte du ena krokete tand/så hugg den i rocken och dra'na i land" kan man träffa på i de mest oväntade sammanhang.

Skämtvisorna skildrar paradoxalt nog dels det mycket vardagliga, men dels också det bakvända, omöjliga och därmed ovanliga. Till det vardagliga hör miljöerna. De är sällan närmare specificerade, men det mesta förefaller att utspelas på gårdar eller byar på landet. De agerande är bönder, pigor och drängar, en rallare och några hantverkare och ett stort antal gubbar och käringar. Bland "fint" folk märker vi kungssonen i "Stylter" med ett allt annat än kungligt beteende; herr Lager, som tjänste i konungens gård, men som snabbt blev slagen ur brädet av den mer plebejiske Jon; den rika änkan som visar sig inte äga mycket mer än en blind höna och en halt so; några präster, som blir slagna på näsan när de försöker predika eller själva glömmar att predika när de får syn på det underbara bältet; och så återstår bara riddaren Finn Konfusenfej, som ju faktiskt fick sin kungadotter — men kom han någonsin hem med sin brud?

Sin höga värdighet behåller ingen särskilt länge i skämtvisans bakvända värld där hög blir låg och låg blir hög, där jungfrun föredrar en fattig krympling framför den rika kungssonen och där ingenting blir som man väntat sig. Här sköter mannen kvinnosysslor och pigorna våldtar en dräng, och mannen med det underbara bältet tackar nej till prinsessan och halva kungariket och tar i stället ett par "gamlade vantar".

Våldsamma överdrifter hör också till bilden. När lille Jon i "Midsommarnatten var icke lång" blir tillfrågad hur många barn han gjort svarar han "e de inte hundra så e de nittifem". Och skildringen av kråkan som räcker till

så mycket i "Bonden och kråkan" har motsvarigheter i beskrivningar av en jättelik man och en stor gris i ett par skämtvisor som inte kommit med i den här samlingen. I "Käringen på gästabad" äter och dricker käringen oerhörda mängder — vi känner igen skildringen av matvraket från berättelsen om hammarhämtningen i de nordiska sagorna, men där är det asaguden Tor som förklätt sig till kvinna. I skämtvisan är det verkligen en kvinna som slukar arton kakor och en oxeskrott och sköljer ned det med tolv tunnor malt, varefter hon på hemvägen gödslar tolv tunnland. Kroppens olika funktioner ges ett betydligt större utrymme i skämtberättelser och -visor än i andra sammanhang, mat och dryck och matsmältning liksom den fysiska kärleken intar en framträdande plats.

I betraktande av detta är det knappast ägnat att förvåna att skämtvisorna fått en plats i skymundan i tryckta visutgåvor under 1800- och 1900-talen. Det finns undantag: "Bonden och kråkan", "Bonden och räven", "I fjol vid jul" och "Riddaren Finn Konfusenfej" har t. ex. fått stor spridning på litterär väg. Å andra sidan är det flera av visorna som aldrig tryckts förut. Och i Sverige har det hittills inte givits ut någon samling med enbart folkliga skämtvisor. Fula visboken från 1977 innehåller åtskilliga, men de är utvalda efter speciella kriterier, och samlingen rymmer också många andra visor. Inte heller i Norge har det kommit någon skämtviseutgåva, medan Danmark däremot har två: Evald Tang Kristensens utgåva från 1903 av skämtvisor insamlade från folktradition, och Haakon Grüner Nielsens Danske skæmteviser med materialet hämtat ur handskrifter och skillingtryck från 15-1700-talen. Ingen av dem har dock publicerat någon studie av skämtvisorna; på det hela taget har intresset för de här visorna varit mycket litet bland forskare tills helt nyligen. Att intresset nu börjar vakna kanske delvis beror på den sovjetiske forskaren Michail Bachtins mycket uppmärksammade avhandling om Rabelais och skrattets historia — den har i alla fall åberopats flitigt bl. a. i ett par nykomna norska studier av de folkliga skämtballaderna. Vad det än beror på är det nyvaknade intresset välkommet — hittills har man alltför ofta betraktat visorna som endera pornografi eller något som hör hemma i barnkammaren — det är faktiskt på tiden att skämtvisorna börjar tas på allvar!

Skämtvisornas melodier

Det finns inga särskilda skämtvisemelodier. De skämtvisor som tagits med i den här samlingen är, som nämnts, av ett äldre slag som räknas till de medeltida balladerna eller är jämförbara med dem ifråga om ålder och traderingsförfarande. En sak kan vi vara säkra på och det är att melodierna ingalunda är medeltida så som de möter oss i den här utgåvan. Vid varje tillfälle som visan sjungits genom århundradena har sångaren lagt till eller

dragit ifrån både när det gäller text och melodi, medvetet eller omedvetet. En och samma melodityp kan alltså få väldigt olika utformning beroende på vem som sjunger den eller var och när den sjungs. När en visa tecknades upp på 1800-talet eller spelades in vid 1900-talets mitt eller senare var det alltså fråga om en av många varianter av samma visa som sjöngs på olika håll i landet. För att visa detta har vi i några fall också tagit med ett par olika uppteckningar av en och samma visa. "Mjölharens dotter" i två versioner från närliggande områden i Bohuslän och Dalsland är ett bra prov på detta. I många fall har också vistexterna bytt melodi och det finns exempel på uppenbart ålderdomliga texter som sjungs till 1880-talets slagdängemelodier.

Melodierna till våra skämtvisor tillhör alltså ingen enhetlig kategori. Tittar man närmare på melodierna i den här samlingen kan man urskilja avlagringar av olika stilsikt. Det finns exempel på äldre melodiskikt, där melodierna rör sig inom ett relativt litet omfång (ambitus), alltifrån inom en kvint till oktav och där melodierna består av formler som lagrats på varandra ("Mjölharens dotter", "Stylter", "Gumman far till bröllop och får stryk", m fl) eller är rent recitativiska som i "Sven den unge". Det finns också prov på harmoniskt tänkta melodier av senare datum (t ex "Husarehästarna" och "Den första natt vi låg i lag"). Vi möter även rena dansmelodier som t ex den hamboartade melodien till visan "Trätan".

"Visan är till texten gemen, till melodien mera värdigt vacker" skriver prästen och folkmusikupptecknaren L. Chr. Wiede på 1840-talet om en av de visor han träffat på. Vi kan utan vidare hålla med Wiede om detta när vi tittar närmare på den äldre folkliga vistraditionen, framför allt de äldre skämtvisorna. Grova och "fräcka" texter kan ha de mest ljuvligt lyriska melodier. Är det kanske så att visan fick större verkan när en grov text parades ihop med en lyrisk melodi — var detta kanske en medveten komisk knorr från sångarens sida? Eller är det helt enkelt så att vi genom romantikens påverkan har en annan uppfattning om melodiskönhet än vad den tidens människor hade?

Jocular Songs from Five Centuries

Introduction

The category "Older jocular folk songs", as it is called by songresearchers, is quite small. The Swedish name for these songs, "skämtvisa", implies songs that are intended to be witty, satirical, bawdy, in short, humorous or jocular. The latter word is chosen here as the most suitable translation for the term "skämtvisa". In Sweden, only about 80 songs fall into this category. The majority of them are most certainly very old, some a little younger (younger in this context meaning not later than 18th century); but they are all written in the same style. In our title we use the expression "from five centuries", which does not mean to imply that new songs have been composed in the 19th and 20th centuries, rather that the writing down or recording of songs that we present here occurred during this period.

Among the older jocular songs are many that could fall into the category "mediaeval or Child ballad"; this is true for about half of the 50 songs we have chosen. Two of the characteristics of a ballad are its narrative content and its form, a couplet or quatrain with a burden, or refrain. Since most jocular songs have a narrative content, the only distinction between jocular ballads and other jocular songs is the metre and/or burden. Stereotypes or formulae in the lyrics, another characteristic of the ballad, are also put to good use in jocular songs in order to create parody, where the fun lies in the contrast between a rather proper style of language and a more everyday burlesque. This contrast is utilized in jocular ballads as well as in songs outside this category. Regarding language and subject matter, the group "older jocular songs" (which include jocular ballads) is, as a whole, quite uniform.

A striking number of jocular songs were, and some still are, wide spread geographically. The traditions of the Swedish language have also been found in Finland — indeed sometimes exclusively here. Of the 47 types of songs in our selection, 34 were known in at least three different countries, the commonest pattern being for a song to be familiar in the three countries Denmark, Norway, and Sweden. Ten of these 34 songs have also been sung outside Scandinavia, most often in Germany and Holland, but in many cases also in France, Great Britain and the Baltic countries — in short, Northern Europe.

The spread across time is also wide — many jocular songs are to be found in our oldest written collections of songs, dating from the middle and end of the 16th century. Eight of the song lyrics in our selection are known since the 16th century, and nine come from the 17th century. In around 1810, it became fashionable in Sweden's academic circles to collect material from by-gone days, including folk songs. Numerous songs were collected in the south and middle of Sweden. Thus, many folk songs, including mediaeval ballads, first came to light during and after this period. The fact that the same song was collected in different parts of the country, or in many different countries, may imply that there exist even older versions than the ones documented. The contrary does not necessarily apply if only one documentation exists!

Some jocular songs may have been commoner than one would be led to believe if one was to judge only by the extent of their written documentation. It is well known that, during the 19th century, people shied away from anything that could be considered indecent, which must have meant that many jocular songs never got written down. In some cases the words may have been recorded, with certain parts being omitted, and a comment like "the rest unsuitable" added instead. Some jocular songs can definitely be considered coarse by present standards, but it must be remembered that these standards have only prevailed over the last 150 years. Prior to this, a rough and ready humour of this sort was widely accepted and appreciated; indeed it was even more widespread both in time and place than the songs themselves. Bawdy, jocular tales in both prose and verse have occurred all over Europe since the 12th century in a variety of literary genres (fabliaux, stories, animal tales, etc.) and have undoubtedly survived by way of oral transmission alongside those that were written down.

Within the huge tradition of jocular tales, we find equivalents for nearly all the motifs that are to be found in jocular songs. The erotic motif abounds. The main characters include unfaithful wives, girls desirous of marriage, lovesick youths, and betrayed husbands. It is by no means an idyllic picture of love that is painted; one could really say that "love" does not come in to it at all, bodily lust possibly, and that does not last long. In the world of the jocular song, no marriage is happy. It is interesting to note that it is always the wife's infidelity that is made fun of; presumably the husband's infidelity is no joking matter. Young girls who are tricked out of their virginity and then left to their own fate are, however, considered a suitable target for the jocular song — many of the texts in our selection relate such incidences. Of course, what is considered funny differs from person to person and from epoch to epoch. Much of what was considered funny some hundreds of years ago is by today's standards taboo, or at any

rate not what most adults of today would consider witty e. g. toilet humour. It is, however, just this taboo-labelled kind of humour that seems to have played an important part in the jocular song and story.

Whether or not we consider jocular songs to be funny nowadays, it is obvious that their purpose was to entertain and to make people laugh, and it is on the grounds of this underlying purpose that we can classify a song as "jocular". Many different techniques are used in the songs. One quickly discovers that the subject matter itself does not need to be in the least bit amusing. On the contrary, the subject matter is no safe criterion for judging whether a song is "jocular" or not. However, it can often be recognized by its refrain. A typical example is "Herr Lager och Jon", a song which would not be a jocular song at all were it not for its refrain. The important thing here is the contrast between the language and content of the classical mediaeval ballad (which the listener is assumed to be familiar with) and the far from proper refrain. The refrain in the jocular song is often much longer than in other songs, and many are a mysterious mixture of nonsense words and intrinsically understandable lines that are meaningless out of context.

Direct commentary is used remarkably often in order to describe an event, usually taking the form of a dialogue between two people, or use of the first person singular. Half of the songs in our selection consist entirely, or mostly, of direct speech, and ten of them are in the first person singular. The language is very direct and, except when parodying ballads, quite every-day. Circumlocutions occur when wanting to avoid describing the physical act of love. Otherwise jocular songs are not afraid of calling a spade a spade.

Stereotyped formulae are used in jocular songs, just as they are in other older folk songs. (This is the use, from one song to the next, of very similar expressions to describe similar situations.) Some formulae are common to both jocular and other sorts of song, like the mediaeval ballad; others are found only in jocular songs.

Paradoxically enough, the jocular songs describe not only the very ordinary things of daily life, but also the contrary, impossible and unusual. In the first category, we have the surroundings, which are seldom described in detail, but usually consist of a farm or a country village. The participants are farmers, servants, stable-boys, craftsmen and a number of old folk. Among the more high-class people we can find, for example, the king's son in the song "Stylter", whose behaviour is anything but royal, Herr Lager, who served the king but was soon defeated by his more plebeian rival, Jon, the rich widow who is revealed to own not much more than an old blind hen and a lame sow, a few priests who get a beating every time they try to preach or who forget to preach at all when they see the beautiful girdle in

the song "Bältet". This leaves only the knight Finn Konfusenfej, who ends up winning the king's daughter — but does he ever get his bride home?

Nobody retains their dignity for very long in the contrary world of the jocular song, in which the mighty fall and the meagre achieve greatness, the maiden prefers a poor weakling to the prince, and where nothing turns out as expected. Here the man does the woman's work, the maidens rape the stable boy, and the man with the wonderful girdle declines the hand of the princess and half the kingdom in preference for a pair of old gloves.

Enormous exaggeration is also a part of the picture. Bodily functions are given a much bigger place in jocular stories and songs than in other popular fiction; food, drink and the digestive processes, as well as physical love, play a conspicuous role.

When one takes all this into account it is hardly surprising that jocular songs have had a rather inconspicuous place in the song books published during the 19th and 20th centuries. No publication containing solely jocular folk songs has yet been published in either Sweden or Norway. In Denmark there are two. On the whole, however, researchers' interest in these songs has been minimal until very recently. This newly awakened enthusiasm may depend partly upon the dissertation by the Russian researcher Michail Bachtin, which deals with Rabelais and the history of laughter. This dissertation has certainly been heavily drawn upon in a couple of recent Norwegian studies on the jocular folk ballad. Regardless of the underlying reasons for it this newly aroused curiosity is more than welcome. Up until now these songs have been too often regarded as purely pornographic or as something for children. It is certainly time that the jocular song was taken seriously!

Jocular songs' melodies

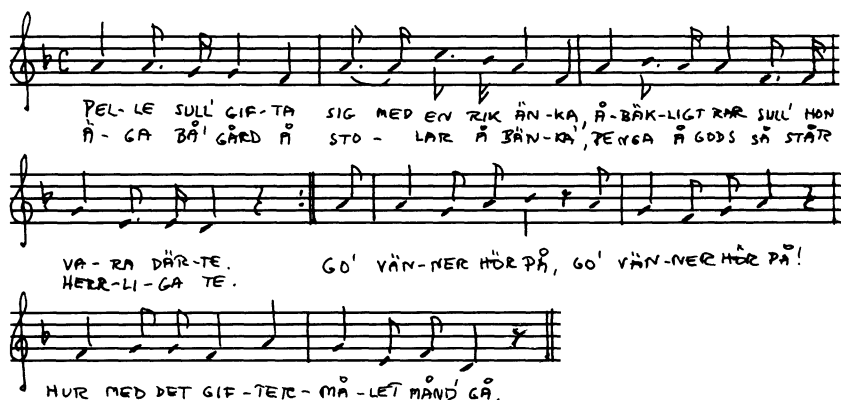
There are no melodies that are specific for jocular songs. Those jocular songs that are included here are either of an older kind that can be considered to be mediaeval ballads, or are equivalent with them in terms of their age and the method by which they are passed on. One thing is for sure, and that is that the melodies we publish here are nothing like the ones from the Middle Ages. Over the centuries, as a song is sung, something is, consciously or unconsciously, added to or taken away from the lyrics and/or melody. One and the same kind of melody can appear in very different ways depending on where, when and by whom it is sung. A version written down from the 19th century or recorded in the middle of the 20th century or later, is only one of many variants of the same song, as performed in different parts of Sweden. By way of example, we have sometimes included in our collection two different versions of the same song. One such example

is "Mjölnarens dotter", as documented in two neighbouring areas of Bohuslän and Dalsland. In many cases, the song text has exchanged melody and there are examples of very old lyrics being sung to street-ballad melodies from the 1880's.

Thus, the melodies for our jocular songs do not belong to a uniform category. Looking more closely at the melodies in our collection, one can discern different layers of style. There is evidence of an older melodic stratum, where the melody's range (ambitus) is relatively limited, some melodies spanning a fifth, others up to an octave. Some consist of formulae built in layers over each other ("Mjölnarens dotter", "Stylter", "Gumman far till bröllop och får stryk", etc.). Others, such as "Sven den unge", are in a recitative style. Proof of an underlying harmonic awareness can be found in melodies from a later date (e. g. "Husarehästarna" and "Den första natt vi låg i lag"). Purely dance-like melodies are also to be found, as in the hambo-like melody of the song "Trätan".

"The words of the song are quite vile, but its melody quite divine" wrote the clergyman and folk music collector, L.Chr.Wiede, in the 1840's, regarding one of the songs he came across. This is an opinion which we have no difficulty in sharing, when looking at the older folk song tradition, particularly at the jocular songs. Many a rough and rude text is set to the most delightfully lyrical of melodies. Could it be that just this juxtaposition of coarse words with lyrical melody gave the song greater impact? Was this possibly a conscious ploy on the part of the singer? Or could it be that we, influenced by the age of Romanticism, have developed a different ideal for melodic beauty than that which prevailed in those by-gone times?

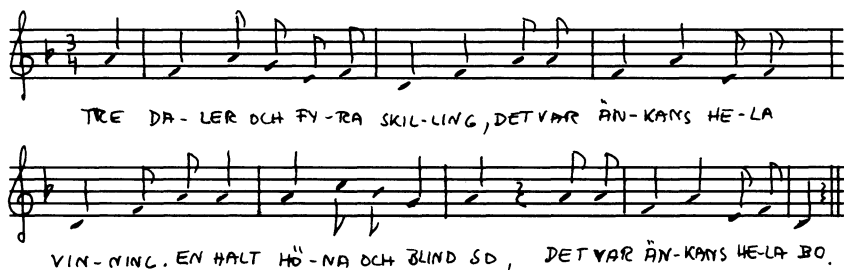
Att fria till en rik änka 1

PEL- LE SULL' GIF- TA SIG MED EN RIK ÄN- KA, Å- BÄK- LIGT RAR SULL' HON
 Ä- GA BÅ' GÅRD Ä STO- LAR Ä BÄN- KA, PENGA Ä GODS SÅ STÄR
 VA- RA DÄR- TE. GO' VÄN- NER HÖR PÅ, GO' VÄN- NER HÖR PÅ!
 HERR- LI- GA TE.
 HUR MED DET GIF- TER- MÅ- LET MÅND' GÅ.

1. Pelle sull' gifta sig med en rik änka,
 Åbäckligt rar sull' hon vara därte.
 Äga bå' gård å stolar å bänka,
 Penga å gods så står härliga te.
 /: Go' vänner hör på :/
 Hur med det giftermålet månd' gå.
2. Bröllop det blev, men Pelle vart flater,
 En blinder höna å en halter so,
 Fem strumpeholkar, en skäppa potater
 Det var nu hela den Änkans bo!
 /: Jo så går det till. :/
 När med en rik änka man gifta sig vill.

Att fria till en rik änka 2

1. Tre daler och fyre skilling,
Det va' änkans hela vinning;
En halt höna och en blind so,
De' va' änkans hela bo.
2. Smör och honung de' vill hon offra,
Uti söta mjölken vill hon doppa,
Uti dockskåpet vill hon stå,
Spinnrocken somnar hon ifrå'.
3. Hon är så snäll uti sina nävar,
För hon kan väva så långa vävar;
Då väven varit fjorton da'r i gång,
När han kom ner, va' han tre alnar lång.

Visan är inte känd före mitten av 1800-talet, men redan då fanns den i två skilda versioner. Det framgår tydligt av de två texter som här återges, bägge hämtade ur vissamlingen Filikromen. De har levt vidare i traditionen som olika visor, "Tre daler" som vispolska.

Källa:

A. I. Ståhl, Filikromen. Hittills otryckta skämtsamma sånger, h. 1-9. Stockholm 1850-65. "Tre daler och fyre skilling" ingår i h. 4 1853, med uppgiften att den upptecknats i Östergötland av fabrikören A. Johnsson. "Pelle sull' gifta sig" står i sista häftet och saknar uppgifter om ursprung. De båda varianterna ligger varandra så nära både till text och melodi att de med fördel kan sjungas i följd som en visa.

Bonden och hans hustru

1. /: Där står en rallare på vår gård, sade bonden :/
/: Lät opp dörra, be'n gå in
dä tror ja blir kärestan min,
sade bondens hustru :/
2. Var skall den rallaren sitta då, sade bonden
På en stol, vid ett bord
sitta där i godan ro
sade bondens hustru.
3. Var skall jag själver sitta då, sade bonden
I en vrå på en kvast,
det skall ske i största hast
sade bondens hustru.
4. Vad skall den rallaren ha till mat, sade bonden
Ägg å fläsk på silverfat
ska den rallaren ha till mat
sade bondens hustru.
5. Vad skall jag själver ha till mat, sade bonden
Röta sill, sursalter kål,
duger åt en bonde snål
sade bondens hustru.

6. Var skall den rallaren ligga då, sade bonden
I min säng, på min arm
klappa mig tills jag blir varm
sade bondens hustru.
7. Var skall jag själver ligga då, sade bonden
Under en lo, bredvid en so,
sova där i godan ro
sade bondens hustru.
8. Men om lusa biter mej, sade bonden
Vänd dej om å bit igen,
Finner du en så dräper du den
sade bondens hustru.
9. /: Jag tror du är en hora du, sade bonden :/
/: Hora va mor å mormor te mej
å djävlar i dej å rallar i mej
sade bondens hustru. :/

Visan är välkänd i alla de nordiska länderna och är säkert äldre än vad källorna avslöjar. Det äldsta belägget är ett svenskt skillingtryck från 1807, "Det kommer en sjudare ridande, sade bonden". Besökaren är där en sjudare (en numera utdöd yrkesbenämning); i senare uppteckningar uppges han vara riddare, ryttare, hovman, knekt, krigsman, herre eller i senare uppteckningar även rallare. (I samtliga fall är det antingen en finare herre eller en karlaktig som intar bondens plats i sängen.)

Källa:

Märta Ramsten, Einar Övergaards folkmusiksamling. Stockholm 1982, nr 182. Upptecknad i Hulteberg, Eda socken i Värmland 1898. Transponerad från G-dur till D-dur.

Bonden och kråkan

OCH BON-DEN HAN KÖR-DE TILL TIM-ME-LI-SKOG, TRI TRI TRI TRI

TRIL-LE-RIL-LE RIL-LE-RIL-LE RIL-LAN-LES. DÄR FICK HAN HÖ-RA HUR

KRÅ-KAN GOL, OCH TRIL-LE-RIL-LE RIL-LE-RIL-LE RIL-LAN-LES

1. Och bonden han körde till timmeriskog
— tri tri tri tri trillerille rillerille rillanlej —
Där fick han höra hur kråkan gol
— och trillerille rillelille rillanlej.
2. Och bonden han vände nu hem igen
Jag tror den kråkan hon biter mej.
3. Och gumman hon satt vid slända och spann
När såg du din toker en kråka bita man.
4. Och bonden han spände sin båge mot knä
Så sköt han den kråkan i graneträ.
5. Och bonden han spände sin båge mot fot
Så sköt han kråkan så hon föll till rot.
6. Den kråkan var nyttig till mången god sak
Med fjädrarne täckte han alla sin tak.
7. Av huden så gjorde han 40 par skor
förutom de tofflor han gav åt si mor.
8. Och köttet han salta i tunnor och kar
förutom den surstek som gömdes åt far.

9. Av skrovet det gjorde han gångande skepp
Det största som uppå havet gick.
10. Av tarmarna gjorde han tömmar och rep
Och fötterna tog han till dyngegrep.
11. Av huvudet gjorde han kyrkeknapp
Och näbben den tog han till tunnetapp.
12. Av halsen så gjorde han blåsande lur
som skrålade värre än herregårdstjur.
13. Av röven så gjorde han skraddarsyring
— tri tri tri trillerille rillerille rillanlej —
Den kråkan var nyttig till mången god ting.
— och trillerille rillelille rillanlej.

”Bonden och kråkan” har i Sverige tecknats upp alltsedan 1810-talet och i stor mängd — visan är en av våra populäraste skämtvisor. Den har sjungits också i Norge och på Färöarna och lär vara känd även i Tyskland och Litauen. I Danmark, där visan också har stor spridning, förekommer den i ett skillingtryck redan 1642 och trycktes om flera gånger under 1700-talet.

I Sverige blev ”Bonden och kråkan” från 1850 vanlig i sångböcker av olika slag. Den nu mest sjungna varianten, med omkvädet Hejom fejom fallerallera, börjar dyka upp i skolsångböcker och barnböcker kring 1920.

Enbart i Sverige har visan sjungits till flera olika melodier.

Källa:

Gabriel Djurklou, Ur Nerikes folkspråk och folklif. Örebro 1860 (mel.) och Djurklous arkiv, Örebro läns museum, FI b:1, Antiqvariska anteckningar om Nerike, nr 22 (text). Transponerad från e-moll till d-moll.

Bonden och räven

BON - DEN GICK SIG ÅT VIL - LAN - DE SKOG DÄR MÖT - TE HO - NOM

RÄ - VEN. ACK RÅD - DE JAG OM HU - DAN DIN, FO - DER IN - UN - DER

LU - VAN MIN FAL - LAL - LI - RAL - LA LEJ

1. /: Bonden gick sig åt villande skog
Där mötte honom räven :/
/: Ack rådde jag om huden din
— Foder inunder luvan min
Fallalli-ralla-lej! :/
2. Dig vill jag ge ett gångande skepp
Bästa som du kan styra
Ack rådde jag om huden din.
3. Gångande skepp jag passar ej på
Det kan jag inte styra
Inte får du huden min.
4. Dig vill jag giva gångare grå
Bästa som du kan rida
Ack rådde jag om huden din.
5. Gångare grå jag passar ej på
Den kan jag inte styra
Inte så får du huden min.
6. Dig vill jag giva fetan en gås
Bästa som du kan äta
Ack rådde jag om huden din.

7. /: Fetan gås den är väl god
Vintren han är så långer :/
/: Gärna skall du få luvan min
— Foder inunder luvan din
Fallalli-ralla-lej! :/

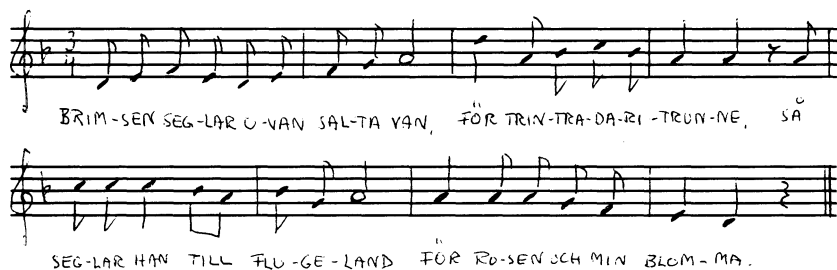
”Bonden och räven” är spridd framförallt i Norge och Sverige, men det finns också några belägg från Danmark och Finlands svenskbygder. Inga av uppteckningarna är äldre än från början av 1800-talet. Under 1800-talets andra hälft förekom visan ganska ofta i tryck, både i visböcker och skillingtryck, men efter sekelskiftet har den i stort sett endast levt i muntlig tradition.

De flesta melodivarianterna tillhör en och samma melodityp, ett slags vispolska.

Källa:

L. Chr. Wiede, Svenska folkvisor nr 227:1. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, Stockholm. Upptecknad av lektorn i Linköping A. F. Sondén efter okänd meddelare i Västergötland under 1800-talets första hälft. Transponerad från a-moll till e-moll.

Bromsen och flugan

1. Brimsen seglar ovan salta van:
— För trin-tradari-trunne —
Så seglar han till Fluge-land.
— För rosen och min blomma.
2. Tordyveln haver mig till Eder sänt:
"Om I vill vara hans alldrabästa vän?"
3. Hur skall detta kunna vara likt?
Han är fattig och jag är rik!
4. När jag sitter på min Herres disk,
Äter jag ärter, smör och fisk.
5. När jag sitter på min Herres krus,
Dricker jag mig ett ärligt rus.
6. När jag sitter på min Herres knä,
Så valltrar han som ett russe-fä.
7. När jag sitter på min Herres fat,
Så valltrar han på en russe-bak.
8. När jag sitter på min Herres bord,
Valltrar han i en russe-lort.

9. Brimsen vredgades vid dessa ord:
Han slog till flugan, så hon föll till jord.
10. Upp stod flugan, "snyxtade" och gret:
"När skall då vårt bröllop ske?"
11. Mellan Pingst och Sante Hans,
Då alla flugor gå i dans.
12. Mellan Pingst och Midsommars-dag,
— För trin-tradari-trunne —
Då alla flugor hålla lag.
— För rosen och min blomma!

Denna balladparodi finns omnämnd som exempel i en historik över dansk diktning från 1649, men den äldsta fullständiga texten är ett svenskt skillingtryck från 1738. Visan har varit allmänt spridd över hela Norden och är fortfarande välkänd. Innehållet i texterna är sig likt i de många olika varianter som finns i Norden. Omkvädet däremot varierar starkt. Många texter har balladparodierande omkväden, så t. ex. den här texten, "För rosen och min blomma", men ännu vanligare är att man, liksom i den äldsta svenska texten, använder "förvrängt" latin: "Kom kollre perse pirum, Pirum mustrum parium..."

De upptecknade melodierna varierar också starkt; som många andra varianter har denna en mer lyrisk prägel, vilket få antas understryka det parodiska i texten.

Källa:

P. A. Säve, Gotländska visor 1-3. Stockholm & Uppsala 1949-55, nr 38 A. Upptecknad vid 1800-talets mitt av/efter folkskolläraren Lars Niclasson (1825-1859), Linde. Transponerad från f-moll till d-moll.

Den bakvända visan 1

1. I FJOL VID JUL DÅ GRI-SA MIN KO, DÅ KAL-VA MIN SO, DÅ
 DRUNKNA MI MÄTER U-TI SOL-SKEN; JAG SAD-LA MIN STÖ-VEL, JAG
 SMOR-DE MIN HÄST OCH SPOR-RA BAND JAG PÅ Ö-RA; SÅ
 RED JAG Ö-VER SO-LEN DÄR SKÖ-GEN GICK NER, DÄR HÄNK TVÅ MURKNADE
 BRÖM-SAR, DÄR HÄNK TVÅ PRÄS-TER, DÄR SÖNG TVÅ LIK, DÄR
 SATT TVÅ BRO-KO-TA HÄS-TAR; JAG LÅG OCH JAG SATT, JAG
 DRÖM-DE DEN NATT, JAG DRÖM-DE DEN VI-SAN VAR BAK-VÄND SATT.

1. I fjol vid jul då grisa min ko,
 Då kalva min so, då drunkna mi märr uti solsken;
 Jag sadla min stövel, jag smorde min häst
 Och sporra band jag på öra;
 Så red jag över solen där skogen gick ner,
 Där hänk två murknade brömsar,
 Där hänk två präster, där söng två lik,
 Där satt två brokota hästar;
 — Jag låg och jag satt,
 Jag drömde den natt,
 Jag drömde den visan var bakvänd satt.

2. Den döve han hörde, den dumbe han log,
Den tumlöse spelte på lira;
Den blinde han skulle gå ut och bese,
Vad natten hon månde här lida;
Så fick han se en så'n underlig ting,
Den handlöse lekte med flickan sin.

3. Det var två skator, som bygga ett bo,
De bygga ett bo på vår loge,
Det var två hönor som spänna en hög,
De flögo med honom åt skogen.

4. Laxen han kliver i eketopp,
Och ristar ner stora lövgrenar;
Och ekorren springer på havsens bott,
Och välter upp stora grå stenar.
— Jag låg och jag satt,
Jag drömde den natt,
Jag drömde den visan var bakvänd satt.

Den bakvända visan 2

1. /: Å segla mäg ut här söre mä strann, :/
/: Dä satt e tjä reng å ella mä vann.
— Dä mä man tro. :/

2. Segla mäg ut här söre mä ö,
dä satt e tjä reng å svor, ho va dö.

3. Segla mäg ut te konongens går,
å konongen sjolver för mäg ute står.
4. Å konongen setter å binner på not,
å drotnenga setter å solar på skor.
5. Å konongens piger, de bygger på hus,
å drotnengas drängar, de stöper vaxljus.
6. Å soa, ho äter ur selverhorn,
å koa, ho bygger på tjörketorn.
7. Å björn sto i smeja å va sme,
å varjen sto utante å klyvede sji.
8. Å söen, han kasar å hogger ner skog,
å jeta ho drar både harv å plog.
9. Å haern, han setter å nöstar på garn,
å räven, han setter å vaggar små barn.
10. Å höna, ho högg å jorde gangn,
å katten drar rottera i en vangn.
11. Dä sto ett par galtar la fläsk uti salt,
å nu å dä löngn, dä ja ha sjongt allt.
12. /: Dä sto ett par hunnar å mura mä ler, :/
/: å vell du höra löngner fler?
— Dä må man tro. :/

Motivet med den bakvända världen är vida spritt och har överallt mycket gamla anor, och det lever fortfarande starkt i folklig tradition, inte minst bland barn. Redan i vår äldsta bevarade visbok, nedskriven på 1570-talet, finner vi en av de många visorna med detta tema. Här har vi valt att publicera två olika ”bakvända” visor. ”I fjol vid jul” är nog den mest kända, som vi här återger efter en uppteckning gjord 1816; det är det äldsta kända belägget på visan i Sverige. Vid mitten och slutet av 1800-talet förekom den ofta tryckt i både skillingtryck och visböcker, vilket säkert har bidragit till spridningen och till att textvarianterna är rätt lika varandra. Vår andra visa har i stället en mycket lokal spridning: vi känner den bara i tre uppteckningar, alla från trakten av Kroppefjäll i Dalsland.

"I ffol vid jul" brukar oftast sjungas till en annan melodi som vi känner från tryck i både Sverige och Norge. Den melodi som återges här bygger på ett enda melodiskt motiv som envist upprepas.

Ordförklaringar till "Å segla mäg ut":

"Klyvede sji" eller ski (str. 7) = klöv bräder eller ved

"högg och gjorde gangn" (str. 10) = gangn här troligen i betydelsen gagnvirke = ung. slöjdvirke.

Ordförklaringar till "I ffol vid jul":

"hänk" (str. 1) = hängde (dialektalt i Östergötland och Södermanland).

Källor:

"I ffol vid jul":

A. I. Arwidsson, Svenska fornsånger 1-3. Stockholm 1834-42, band 3 (str. 2-4); S 163 Svenska folkmelodier, redigerade av E. Drake, Lekar nr 86. Kungliga biblioteket, Stockholm (melodi och str. 1). Texten upptecknad av L. F. Rääf i Östergötland efter "gossen Olaus Svensson, Kisa sn, 1816". Melodin upptecknad av Erik Drake. Transponerad från fissa-moll till d-moll. Observera att stroforna är olika långa — man får ta så mycket av melodin som behövs till texten för varje strof.

"Å segla mäg ut":

August Bondeson, Visbok. Stockholm 1903, nr 13. Visan upptecknades 1885 efter Johannes Andersson, torpare i Backamyren, Holms församling i Dalsland. Transponerad från e-moll till d-moll.

Den bortskämda bruden

MEN VAR DU IC-KE GIF-TER DU DA-NE-LIL-LE SVEN DU

DA-NE-LIL-LE SVEN ÅH JO MEN VAR JAG GIF-TER OCH JA JA THEN ÄH

JO MEN VAR JAG GIF-TER OCH JA JA MEN

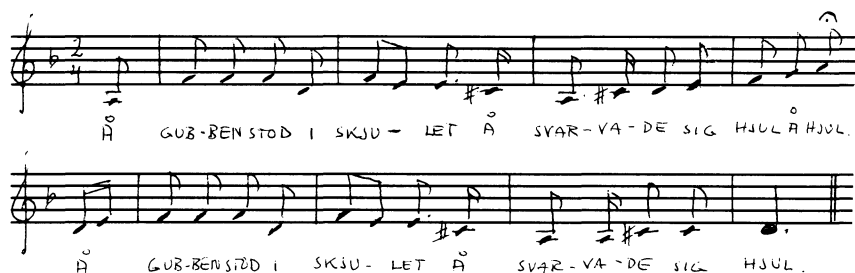
1. "Men var du icke gifter?"
— Du dane-lille sven —
/: "Åh jo men var jag gifter."
— Och ja, ja men. :/
2. "Var sitter då din unga brud?"
"På stolen vid bordet."
3. "Var sitter du då sjäilver?"
"I spisen i askan."
4. "Vad äter då din unga brud?"
"Äggamat på silverfat."
5. "Vad äter då du sjäilver?"
"Sur sill och möglat bröd."
6. "Vad dricker då din unga brud?"
"Öl och vin och brännevin."
7. "Vad dricker du då sjäilver?"
"Karavann med lut i bland."
8. "Var sover då din unga brud?"
"I uppbäddad silkesäng."
9. "Var sover då du sjäilver?"
"I fars gamla svinasti."
10. "Vem sover hos din unga brud?"
"Prinsen ifrån Engeland".
11. "Vem sover hos dig sjäilver?"
"Fars gamla gråa so."
12. "Vem väcker då din unga brud?"
"Trumpetare och spelemän."
13. "Vem väcker då dig sjäilver?"
— Du dane-lille sven —
/: "Svinaskrik och uggleskrik."
—Åh ja, ja men. :/

Visan om den stackars "dane-lille sven" är som synes starkt besläktad med "Bonden och hans hustru". Den förekom första gången i ett svenskt skillingtryck från 1794, och det är också i Sverige traditionen varit starkast. En gren av den svenska traditionen finns också i Finlands svenskbygder. Dessutom har det gjorts ett fåtal uppteckningar i Danmark och Norge.

Källa:

Fm 2:1:1, Nordiska museet, Stockholm. Uppteckning gjord i Norrvidinge socken, Onsjö härad, Skåne av Eva Wigström (texten); H. [Lundell] & E. [Zetterqvist], Folkminnen från Kläckeberga och Dörby. Stockholm 1889-1936, nr 1569, upptecknad på 1880-talet (mel.). Transponerad från F-dur till C-dur.

Den bästa hönan

1. Å gubben stod i skjulet å svarvade sig hjul å hjul
å gubben stod i skjulet å svarvade sig hjul.
2. Så kom en liten pilt där gångande och ville bli va måg å måg
så kom en liten pilt där gångande å ville bli va måg.
3. Men när det led mot midnattstid så kröp han upp i sängen
ja, när det led mot midnattstid så kröp han upp i sängen.
4. Vad är det där för luddekrans som du har där ja där
vad är det för en luddekrans som du har där, har där?
5. Det är visst ingen luddekrans fast om du tycker så, ja så
Det är visst ingen luddekrans fastän du tycker så.

6. Det är den bästa hönan som finns uppå vår moders gård
det är den bästa hönan som finns uppå vår gård.

I svensk tradition har två olika visor sedan länge kommit att blandas ihop. Den ena handlar om bonden som lejer en dräng och låser in sin dotter för att skydda henne från drängens närmanden. När bonden hör låset smälla förstår han att drängen lyckats smita in till flickan. Den andra visan är en dialog i liknelser (fålen som ska dricka ur källan, text) mellan ett älskande par. Redan i ett skillingtryck 1738 har dessa två visor blivit en. I Norge och Danmark finns bara den första visan. I Sverige finns dels blandformen, som i vår variant, men också dialog-visan som separat, ofta mycket obscen visa. Att de två motiven ursprungligen hört ihop kan man våga anta, då de i prosaform förekommer som en enhet i en av de isländska sagorna, Bosasagan, som troligen tillkom på 1200-talet.

Källa:

Inspelning från Sveriges Radio (5454-66/1675). Insjungen av Anna Sohrén, f. 1891. Venjan, Dalarna. Inspelad 1967 av Matts Arnberg och Märta Ramsten.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Den första natt vi låg i lag 1

DEN FÖR-STA NATT VI LÅG I LAG DÅ KYSS-TES VI Å

KLAP-PAS. DEN AN-DRA NATT VI LÅG I LAG DÅ RE-VOS VI Å

NAP-PAS. SÅ IN-TE HAR JAG DA-GEN GO Å IN-TE HAR JAG

NAT-TE-RO FÖR KÄ-RING-A.

1. Den första natt vi låg i lag
så kysstes vi å klappas
den andra natt vi låg i lag
då revos vi å nappas.
Så inte har jag dagen go
å inte har jag nattero
för käringa.
2. Den tredje natt vi låg i lag
så bet hon av mitt öra
så fick jag gå i fjorton dar
å inte något höra.
Så inte har jag dagen go
å inte har jag nattero
för käringa.
3. Så tog jag mig en häst
å skull till prästen ride
så tog hon sig en gammal ko
å kom på samma tide.
Så jag har inte dagen go
Så jag har inte nattero
för käringa.

4. Jag sköt då ut min båt
 å for till andra stranden
 hon tog sig ut i bykekar
 å tappade visst andan.
 Så äntligt har jag daglig ro
 å sömnen ä nu riktigt go
 för käringa.

Den första natt vi låg i lag 2

PRÄS-TEN TOG SI STO-RE BOK Å SAT-TE SEJ TE Å LÄ-SA

KÄ-RINGA TOG SI KRO-KE-TE KÄPP SLO PRÄS-TEN O-VER- NÄ-SA

HÄR SKA DU FÅ DU SVAR-TE-RACK SOM IN-TE LÄRT MI-NA BARN TE Å

LÄ-SA NÄ-SA SPRACK Å BD-KA DATT DÄR BLE ETT

FAR-LIT KÄ-RINGE - SKRATT

1. Prästen tog si store bok
 å satte sej te å läsa
 käringa tog si krokete käpp
 slo prästen over näsa
 här ska du få
 du Svarterack

som inte lärt mine barn te å läsa
näsa sprack
å boka datt
där ble ett farligt käringskratt.

2. Prästen tog sin store båt
å sejla ut på havet
käringa tog sitt baketraug
å for den samme vejen
trauet sprack
å käringa sack
van'te de ett farlit spratt.

Visan om gossen som friade till en piga, som senare visade sig vara en ondsint käring, har sjungits i hela Skandinavien. De äldsta uppteckningarna är från Danmark i en adelsvisbok från 1670-talet — och från Bohuslän 1711 (Severino Petrio Strömmio i Göteborgs gymnasiebibliotek). Det märkliga är att just i Bohuslän lever visan särskilt starkt fortfarande i en förkortad form, "Prästen tog sin stora bok", och vi har valt att ta med också en sådan variant i vårt urval.

Visan har sjungits till många olika melodier — vanligast är Ulrika Lindholms variant. "Prästen tog si store bok" sjungs på fiskeskärsmelodin.

Källor:

"Den första natt vi låg i lag":

Inspelning från Sveriges Radio (Ma 58/11696:10). Insjungen av Ulrika Lindholm, f. 1886. Frostviken, Jämtland. Inspelad 1960 av Matts Arnberg.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

"Prästen tog si store bok":

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 297). Insjungen av Martin Martinsson, f. 1913. Svineviken, Orust, Bohuslän. Inspelad 1968 av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv. Även på grammofoonskivan "Visor och låtar från Bohuslän" (Caprice CAP 1049). Martin Martinsson uppgav att han lärt visan av sin farmor.

Den förste friarn

DEN FÖR-STE FRI-ARN KOM-MER, MIN MAM-MA SOM JAG
 HAR. HAR HUR MÅNGA PENGAR HA-VER HAN, MIN
 DOT-TER O-LE-AN? HUR MÅNGA PENGAR HA-VER HAN, MIN
 DOT-TER O-LE-AN?

1. /: Den förste friarn kommer
 min mamma som jag har :/
 /: hur många pengar har då han
 — min dotter Olean :/
2. Hundra och många hundra
 min mamma har ju han
 öppna dörren be'n gå ut.
3. Den andra friarn kommer
 min mamma som jag har
 hur många pengar har då han.
4. Tusen och åter tusen
 min mamma han lär ha
 öppna dörrn å be'n gå ut.
5. Den tredje friarn kommer
 min mamma som jag har
 hur många pengar har då han.

6. Millioner på millioner
min mamma han ju har
be'n gå in och ge'n en sup.
7. Var skall den friarn sitta
min mamma som jag har
på en stol och vid vårt bord.
8. Vad skall den friarn äta
min mamma som jag har
äggemat på silverfat.
9. Vad skall den friarn dricka
min mamma som jag har
öl och vin de går väl in.
10. /: Var skall den friarn ligga
min mamma som jag har :/
/: jo i din säng och på din arm
— min dotter Olean :/

Den här vistypen är känd i Sverige sedan 1840-talet, dels i flera skillingtrycksupplagor och dels i uppteckningar från olika delar av landet. Dess stora spridning över hela Skandinavien vid mitten av 1800-talet ger ändå anledning att förmoda att visan är betydligt äldre.

Melodin är känd i olika varianter från andra vistyper, bl. a. den bekanta sångleken Flickan hon går i ringen. Visan om friarna har också sjungits till andra melodier, men den som återges här är vanligast i svenska uppteckningar.

Källa:

Olaus Olssons samling, VFF 1319 nr 147. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. Texten är upptecknad av Olaus Olsson 1924 och melodin av Georg Ågren 1927.

Den giftasnödiga

ACK KÄ-RAS-TE MIN MO - DER I GI - VEN MIG EN
 MAN, FÖR MIN AJ AJ AJ, FÖR MIN AJ AJ FÖR
 KÄR-LE-KEN TAR FRÅN MIG BÅ-DE VETT OCH FÖR- STÅND FÖR MIN
 AJ AJ AJ AJ AJ, FÖR MIN AJ AJ,

1. Ack käraste min moder i given mig en man
 — för min aj aj aj för min aj aj —
 för kärleken tar från mig både vett och förstånd
 — för min aj aj aj aj för min aj aj.
2. Och hör du kära dotter min vad jag nu säger dig
 En silkesduk med rosor på det vill jag giva dig.
3. En silkesduk med rosor på den får jag när jag kan
 Nej hör ni kära moder jag vill hava mig en man.
4. Och hör du kära dotter min vad jag nu säger dig
 En silkessömmad kjortel det vill jag giva dig.
5. En silkessömmad kjortel, den får jag när jag kan
 Nej hör ni kära moder jag vill hava mig en man.
6. Och hör du kära dotter min vad jag nu säger dig
 Ett bälte utav guld och silver det vill jag giva dig.

7. Ett bälte utav guld och sølv det får jag när jag kan
Nej hör ni kära moder jag vill hava mig en man.
8. Och hör du kära dotter min vad jag dig säga må
Tro du kan få så led en man han slår dig gul och blå.
9. Och får jag mig så led en man han slår mig gul och blå
Det är väl ändå bättre än längre ogift gå.
10. Och kommer han så fuller hem och blir mig alltför stygg
— för min aj aj aj för min aj aj
Jag tager honom i min famn så fredar jag min rygg
— för min aj aj aj aj för min aj aj.

Denna vistyp, som i vår variant har titeln Den giftasnödiga, behandlar ett tema som förekommer i många skämtvisor från olika delar av Europa. Redan i vår äldsta handskrivna visbok, Harald Olufssons visbok från 1570-talet (nr 40), ljuder ropet "min käre moder giv mig en man" i en visa med likartat tema. Vår visa lär ha funnits med i en handskrift från 1780-talet, men den äldsta variant vi idag känner till trycktes i visboken Filikromen 1850. Visan är känd i Danmark sedan omkring 1650 och den sjungs också i Norge, men hör inte till de mest spridda skämtvisorna.

Källa:

Djurklous arkiv F I b:1 (mel.), F I c:2 (text). Örebro läns museum. Text och melodi upptecknades av Nils Gabriel Djurklou, troligen under 1860-talet. Uppteckningen saknar uppgift om proveniens, men Djurklou gjorde de flesta av sina uppteckningar i Närke och under insamlingsresor i Västmanland och Värmland. Djurklous melodiuppteckning saknar taktstreck och taktartsbeteckning och har här rekonstruerats efter modell av en besläktad melodivariant från Närke.

Det underbara bältet 1

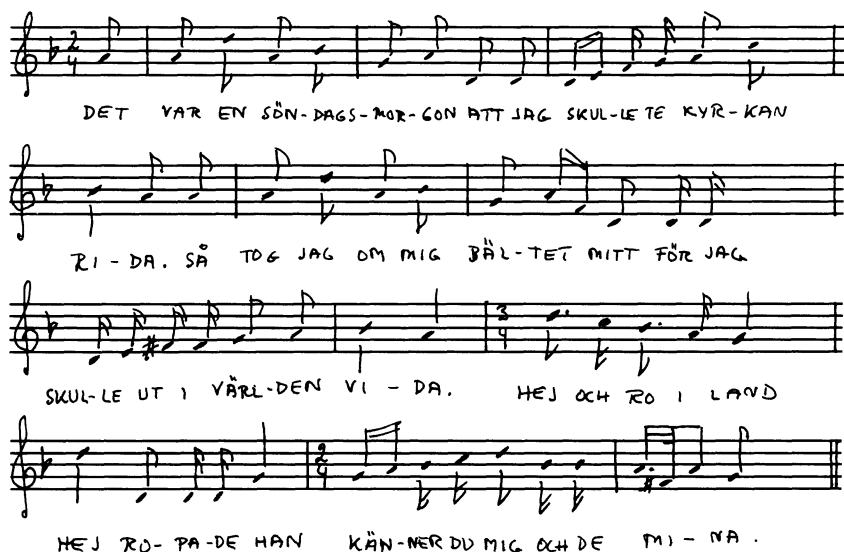
DET VAR EN SÖN-DAGS MOR-GON, JAG SKULLE TILL KYR-KAN

GÅN-GÅ. HI! HU! LJU-DE-LI-DE-LEJ, JAG SKUL-LE TILL KYR-KAN

GÅN-GÅ.

1. Det var en söndags morgon;
Jag skulle till kyrkan gånga.
— Hi! hu! ljudelidelej —
Jag skulle till kyrkan gånga.
2. Då mötte mig de konungar tre
De ville mitt bälte bortbyta.
3. Den förste han bjöd mig en stege av guld
Som upp emot himmelen räckte.
4. Den andre han bjöd mig oxarna tolv
Och alla så voro de vita.
5. Den tredje han bjöd mig dotteren sin
Och hälften utav sitt rike.
6. Men inte jag bytte bort guldbältet mitt
Jag tyckte det var för lite.
7. Så var det en söndagsmorgon
Då föll det så mig uti sinnet.
8. Då bytte jag bort guldbältet mitt
Mot ett par gamlade vantar
— Hi! hu! ljudelidelej —
Mot ett par gamlade vantar.

Det underbara bältet 2

DET VAR EN SÖN-DAGS-MOR-GON ATT JAG SKUL-LE TE KYR-KAN

RI-DA. SÅ TOG JAG OM MIG BÄL-TET MITT FÖR JAG

SKUL-LE UT I VÄRL-DEN VI - DA. HEJ OCH RO I LAND

HEJ RO-PA-DE HAN KÄN-NER DU MIG OCH DE MI-NA .

1. Det var en söndagsmorgon att jag skulle te' kyrkan rida
Så tog jag om mig bältet mitt för jag skulle ut i världen vida
— Hej och ro i land
Hej ropade han
Känner du mig och de mina.
2. När jag kom te' kyrkan fram så band jag hästen ve' stättan
Så många som mitt bälte så' de lötte på hatt och hätta.
3. När jag kom i kyrkan in där va' både gamla och unga
När de fingo mitt bälte se så glömde di båd' läsa och sjunga.
4. Prästen sto' ve' altaret han skulle på knä falla
När han fick mitt bälte se så glömde han båd' Gud och alla.
5. Prästen bad mig oxar tolv och alla så vore de vita
Jag skulle ta för bältet mitt men jag tyckte det var för lite.

6. Kungen bad mig dottern sin och halva kungariket
Jag skulle ta för bältet mitt men jag tyckte det var för lite.
7. Det var en måndagsmorgon att jag blev galen i mina tankar
Då bytte jag bort bältet mitt för två gamle vantar.
8. Det var ej så mycket med bältet mitt som mången man väl tänkte
Det var blott flätad av sillafjäll och utav vi'elänke
— Hej och ro i land
Hej ropade han
Känner du mig och de mina.

Skämtvisan om det granna bältet är mest spridd i Sverige och Norge, men det finns bevarade fragment av den också i Danmark och på Island. På Färöarna är den inte känd, men både där och på Island sjunger man en visa om en fantastisk mössa, och den är i övrigt precis likadan som "Det underbara bältet". Den stora spridningen ger anledning förmoda att visan har gamla anor, men det finns inga uppteckningar som är äldre än från 1800-talet. En gotländsk traditionsbärare anger dock att han lärt visan på 1770-talet.

Inledningen till visan om bältet påminner åtskilligt om den berömda norska visionsdikten Drömkvädet, och en lång rad strofer ur Bältet har blandat sig in i en av varianterna, vilket gett upphov till spekulationer om ett eventuellt samband.

Källor:

"Det var en söndags morgon/Jag skulle till kyrkan gånga":

Otto Croneborgs samling, Musikmuseet, Stockholm, nr 1.

Otto Croneborg (1863-1951) var född på Sjöbergs gård, Björsäters socken i Västergötland. Han lärde sig visan av sin far, Henrik Croneborg, f. 1830 på Östanås, Älvsbacka socken i Värmland. Transponerad från g-moll till e-moll.

"Det var en söndagsmorgon att jag skulle te' kyrkan rida":

J. Enningers manuskript, Musikmuseet. Upptecknad 1888 i Höör av J. Enninger efter målare Lindkvist, Maglasäte, f. 1834.

FEM-TON FIN-NAR SEG-LA FRÅN SIN Ö MEL-LAN JUN-TA OCH JÄR-VA.
DE TÄNK-TE SIG FÅ ÄR-VA EN GOT-LANDS-FÄS-TE - MÖ,
MEN NI KAN TRO ATT FIN-NAR-NA FICK ÄR-VA. FÖR
ÄR-VA, JÄR-VA, FIN-TA JUN-TA KUN-TA MA-LI DANS Å DOCKA
FI-LI DOF-FEN DAR-JA HON HET-TE SKÖT-TI GÖJ, SKÖT-TI
SKÖJ, SKÖT-TI NÄR-JA, HON HET-TE DANS-DOCKA FI-LI DOF-FEN
DAR-JA.

1. Femton finnar segla från sin ö
 — mellan Junta och Järva —
 De tänkte sig få ärva en Gotlandsfästemo
 — men ni kan tro att finnarna fick ärva
 för ärva, Järva, finta junta kunta mali dans å docka
 fili doffen darja
 hon hette skotti goj, skotti skoj, skotti narja
 hon hette dansdocka fili doffen darja.
2. Å när som de hunnit till lilla brudens hus
 De tänkte sig få leva i sus och i dus.
3. För bruden hon slog båd' med yx' och med kniv
 De femton finnar de miste där sitt liv.

Visan om finnarnas misslyckade frieri trycktes första gången i vissamlingen Filikromen 1850, men även senare i skillingtryck. Driften med finska män som vill fria till svenska flickor är ett motiv som går igen också i andra visor, bl a "Vackra jungfru, lilla vänsko" (Finngubbens frieri) från 1760. Visan tycks egendomligt nog ha varit lika populär på båda sidor om Östersjön.

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 3423). Insjungen av Helmer Linderholm, Kopparberg. Inspelad 1981 av Eva Danielson och Märta Ramsten, Svenskt visarkiv. Linderholm lärde den av fadern som hade följande kommentar: "Skulle man gå ner till Finska bryggan i Stockholm och sjunga den första versen, så fick man vara Starke Arvid om man skulle överleva. Skulle man överleva att sjunga andra versen därnere, då fick man ha en laddad sexskjutare i varje bakficka till på köpet. Skulle man överleva att sjunga tredje versen därnere också så fick man ha hela Svea livgarde ikring sig med fällda bajonetter."

Linderholms kommentar: "Farsan sjöng den här för skojs skull och sa, att den här kan ni aldrig lära er. Det vart som en hederssak att vi skulle kunna varenda stavelse och kunna rabbla den lika fort som han till slut. Och vi har ju väldigt roligt med den. Nu har den gått ned till nästa generation. Min son kan den nu också lika kringt som jag. Så han kör den ju friskt när han kommer åt. Ibland när vi är ute sitter vi och sjunger den tillsammans och tävlar vem som kommer först till slutet på'n."

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Flickan gick på ängen

1. Flickan gick på ängen och räfsade hö
å gossen han sade: För dej vill jag dö
— Men det log hon åt
tralilalila
å det skratta hon åt.
2. Inte låter jag dej få viljan din
förrän du har löbed alla väggarna omkring.
3. Drängen han var rask han gjorde sej omak
Han löbde runt kring väggarna det gjorde han ju snart.
4. Men inte låter jag dej få viljan din
förrän du har hjälpt mej med höet in.
5. Å drängen han var rask han gjorde sej omak
han hjälpte'na med höet det gjorde han ju snart.
— Men det log hon åt
tralilalila
å det skratta hon åt.

En litet annorlunda variant av en visa som sjungits i hela Skandinavien. Den äldsta kända texten till visan finns i en handskriven vissamling från 1776, S. C. Wallens "Samling af Swenska Wisor".

Visan är här troligen inte fullständig — i en del textvarianter får gossen sin vilja fram, i andra blir han lurad på konfekten.

Texten har sjungits till flera olika melodier; den mest kända är kanske den som publicerades i Rickard Dybecks Svenska Visor 1847 och som sedan återgetts i åtskilliga sångböcker.

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 854). Insjungen av Elsa Gunnarsson, f. 1902. Viken, Skåne. Inspelad 1970 av Gunnar Ermedahl, Svenskt visarkiv. Även på grammofonskivan "Skämtvisor och polsktrallar" (Caprice CAP 1093). Transponerad från G-dur till C-dur.

Flickor planterande kål

DÄR GINGO TRE FLIC-KOR PLAN-TE-RAN-DE KÅL.

FAN-TA-LI FÖR JU-LI-A, FAN-TA-LI FÖR JU-LI-A! DE

TAL-TE SÅ MYCKET OM GIF-TER-MÅL. FAN-TA-LI FÖR

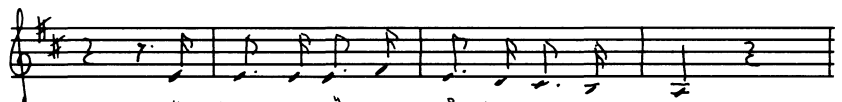
JU-LI-A! FÖR LIL-LA BRON-SEN HAN VAR ME, DEN VAR SÅ LE-JON-

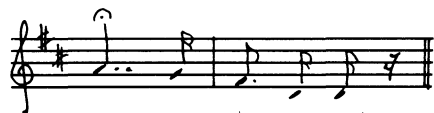
LIK ATT SE. Å, SÅ LYS-TE DE MED LYS. Å, SÅ TOG DE

EN PRIS SNUS. OJ, TJO-HA-LI-A! OJ, TRI-GA-LI-A!

SJÖ-MÄN-NER Å-RO SÅ FÖR-LUS-TI-GA.

OJ, TJO-HA-LI-A!

1. Där gingo tre flickor planterande kål.
— Fantali för Julia, fantali för Julia! —
De talte så mycket om giftermål.
— Fantali för Julia!
För lilla bromsen han var me,
den var så lejonlik att se.
Å så lyste de med ljus,
å så tog de en pris snus.
Oj, tjohalia! Oj, trigalia!
Sjömänner äro så förlustiga.
Oj, tjohalia!
2. Där gingo tre sjömän och hörde därpå:
"I afton vi skola till de flickorna gå."
3. Flickorna stängde dörren med stickor och strå,
för att sjömännerna till dem ej skulle gå.
4. Men så blåste där upp en nordvästerlig vind.
Dörren flög upp och sjömännen steg in.
5. Då bäddas det upp en förgyllande säng.
Behagar det gossarna att sova i den?
6. När som det vart dager och dager vart ljus,
då fanns det ej strå uppå flickornas hus.
7. De sjömän de ställde sig alla i ring,
karbasen den valsar laget omkring.
8. Ja, säkert få vi våra skinn igen,
— Fantali för Julia, fantali för Julia! —
men aldrig få de flickorna sin fågring igen.
— Fantali för Julia!
För lilla bromsen han var me,
den var så lejonlik att se.
Å så lyste de med ljus,
å så tog de en pris snus.
Oj, tjohalia! Oj, trigalia!
Sjömänner äro så förlustiga.
Oj, tjohalia!

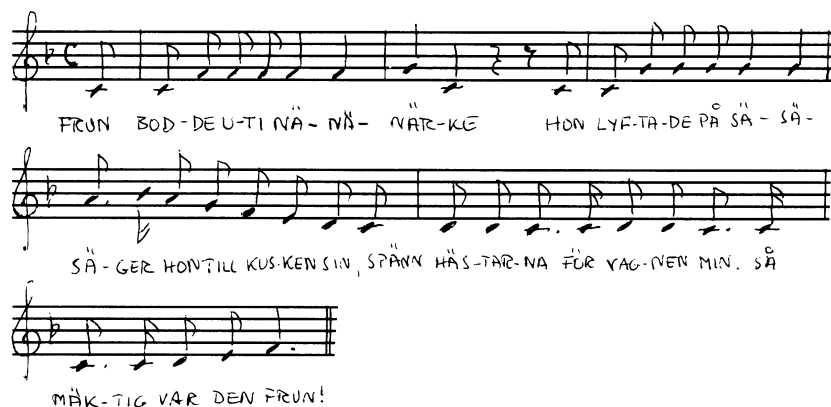
Skämtballaden om flickorna som planterade kål är känd i hela Skandinavien och i Tyskland, här i Sverige sedan 1700-talet. Det finns en mycket oanständig variant av den i en handskrift från 1760- eller 70-talet, och en rumsrenare text i ett odaterat skillingtryck som också är från 1700-talet. I båda dessa varianter är flickornas kavaljerer djäknar, skolpojkar alltså, och på skillingtrycket står det t. o. m. "Skrifwen af en lustig skolepilt nu i år". Det bör man nog inte ta allt för bokstavligt! I senare tradition har skolpojckarna bytts ut mot sjömän, och visan har också varit särskilt populär just till sjöss, där den sjungits både som underhållning och som hale- och pumpvisa.

Källa:

Sigurd Stenvall, Sång under segel. Stockholm 1935. Visan är nedtecknad av kapten Olof Olsson från Råå, Skåne.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Frun i Närke

FRUN BOD-DE U-TI NÄ- NÄ- NÄR-KE HON LYF-TA-DE PÅ SÄ - SÄ -

SÄ - GER HON TILL KUS-KEN SIN, SPÄNN HÄS-TÄR-NA FÖR VAG-NEN MIN. SÄ

MÄK-TIG VAR DEN FRUN!

1. Frun bodde uti Nä-, Nä-, Närke
hon lyftade på sä-, sä-,
säger hon till kusken sin,
spänn hästarna för vagnen min.
Så mäktig var den frun!
2. Fruns hästar voro rö-, rö-, röda,
kom kyss mig mitt på rö-, rö-,
rödan kinn,
så kärleken går till hjärtat in.
Så mäktig var den frun!

3. Fruns kusk han heter La-, La-, Lasse,
han har en styver ba-, ba-,
basfiol med silversträng,
som går till sängs varenda kväll.
Så mäktig var den frun!
4. Fruns köksa heter Li-, Li-, Lisa,
hon släppte stora fi-, fi-,
fiskar uti dammen sin,
som kunde simma båd ut och in.
Så mäktig var den frun!
5. Fruns piga heter Bri-, Bri-, Britta,
hon har en luden fi-, fi-,
fingerhandske på sin hand,
när som hon klär sig kyrkogrann.
Så mäktig var den frun!
6. Fruns dotter heter No-, No-, Nora,
hon var en duktig ho-, ho-,
hos en nätt mamsell,
som går på bal varenda kväll.
Så mäktig var den frun!

Den här sortens visor, där lyssnarens fantasi kittlas genom att slutrimmen ger obscena anspelningar, förekommer i olika utformningar i europeisk vistradition. Formen återkommer också i nutida barntradition. I just den här utformningen känner vi den äldsta svenska texten från ett skillingtryck daterat 1849, medan visan i Danmark publicerades redan 1782 med begynnelseorden "Der boede en frue i Skåne". I Sverige har man valt andra ortsangivelser, ofta Norden, eller, som här, Närke.

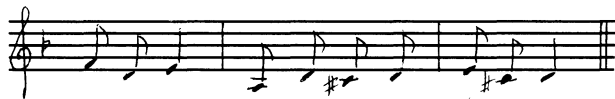
Källa:

Sörmlandslåten nr 2, 1975. Transkription av Arne Blomberg från inspelning på lackskiva ca 1935. Insjungen av J. A. Johansson, f. 1863, Sparreholm.

Gamla grå vantar

GAM-LA GRÅ VAN-TAR, LAPP-PA-DE SKOR, HUR-ROM HEJ, BON-DENS HUS-TRU

TRÖS-KAR KORN, FÖR DEN GUM-MAN FRÖJD-DAR SIG

1. Gamle grå vanter, lappade skor,
— Hurrom hej! —
Bondens hustru trösker korn,
— För den gumman fröjdar sej.
2. Tröskar hon korn, bärgar hon in,
Båtsmans hustru väntar vind.
3. Väntar hon på vind, väntar hon på vä'r.
Skomakarns hustru barkar lär.
4. Barkar hon lär, smälter hon bek,
Spelemans hustru spelar en lek.
5. Spelar hon leken, slår hon på trumman,
Fältskärens hustru botar skromman.
6. Botar hon skromman, botar hon håll,
Smedens hustru blåser på kol.
7. Blåser hon på kol, smälter hon järn,
Klockarens hustru sjonger så väl.
8. Sjonger hon väl, sjonger hon nått,
Dansmästarns hustru dansar så lätt.
9. Dansar hon lätt - - -
Slaktarens hustru slaktar en galt.

10. Kokar hon korv, bakar hon palt,
 — Hurrom hej! —
 Herregårdsdränga äta upp allt.
 — För den gumman fröjdar sej.

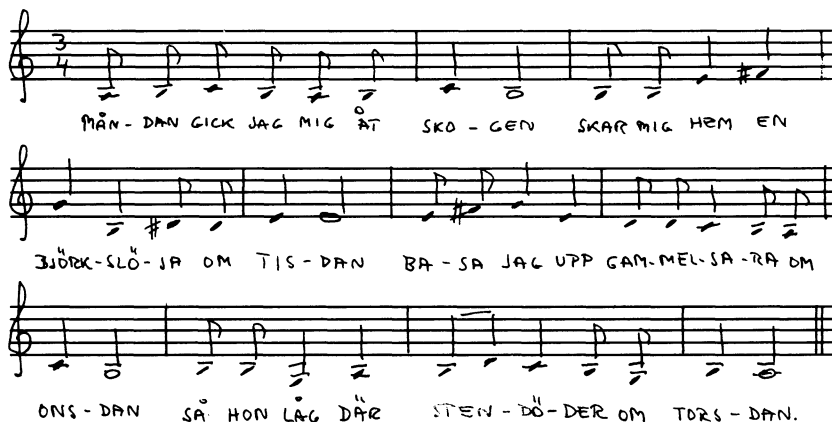
Den här visan om hustrurna till olika yrkeskategorier var en gång sjungen över i stort sett hela Norden. Numera har den i det närmaste försvunnit ur traditionen — det finns bara ett fåtal uppteckningar från 1900-talet. I Sverige skrevs den in i en visbok omkring sekelskiftet 1600, i Danmark finns den bevarad från 1640. I Ludvig Borgströms uppteckning saknas ett par ord som alltså får fyllas med hjälp av fantasin, så som vår sångerska gjort på inspelningen.

Källa:

Ludvig Borgström, Berättelse öfver en resa i Vermland sommaren 1845. Karlstad 1915. Upptecknad av Borgström i södra Värmland. Hans kommentar: "Denna märkeliga visa (eller rondo) sjöngs i slutet på 1700-talet i öfra Ullerud; men numera torde man knappast få höra den någorstades. Den vackra melodien tycks vara ganska gammal." Transponerad från g-moll till e-moll.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Gammel-Sara

1. Måndan gick jag mig åt skogen
 skar mig hem en björkslöja om tisdan
 basa jag upp Gammel-Sara om onsdan
 så hon låg där stendöder om torsdan.

2. Fredan lät jag både grava och ringa
som bönderna pläga göra
och om lördan lät jag Gammel-Sara svepa
och om söndan till kyrkan släpa.
3. Klockarn gav jag en kanna öl och en kringla
för han skulle både sjunga och ringa
prästen gav jag en svartbroketa kulla
för han skulle Gammel-Sara bemulla.

Visan om hustru Sara har fått sin största spridning i den version som bondkomikern och sångaren Lars Bondeson lanserade från varietéscenen på 1890-talet med titeln Pompa. Men visan tecknades upp redan på 1810-talet och har sjungits i en mängd olika varianter. Somliga texter har huvudvikten på hustru Saras alla dåliga sidor, medan andra, som vår text, snarast betonar vad som händer efter hennes död; gemensamt för båda är att mannen slår ihjäl sin hustru, misshandlar henne till döds. Också ett ämne för en skämtvisa!

Visan sjungs också i England, där den redan på 1700-talet finns i flera mycket olika varianter. I Norge har visan varit särskilt populär som sjömansvisa, i Sverige också som beväringsvisa. Också i England tycks den ha favoriserats av män ("married men").

En variant från Ångermanland, i övrigt mycket lik vår, har följande inledningsstrof:

Känner ni a gammhustru a Sara?
Hon ville gärna lustiger vara
Å då hon fick sig en tår på tanden
Kunde hon varken stå, gå eller sitta.

Upptecknad av Carl Herman Tillhagen 1937. Nordiska museet, E. U. 25761.

Källa:

Inspelning från Sveriges Radio (MT 60/120:19). Insjungen av Lina Söder, f. 1899. Inspelad i Bergsjö 1960 av Matts Arnberg. Lina Söders far, J. P. Öst från Hassela, f. 1867, kunde också visan och hade troligen lärt den av sin mor.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Gumman far till bröllop och får stryk

1. Gumman hon satt sig i vagnen till att åka,
Gubben sprang efter, han snoppa och han grät.
2. "Hålls himma, hålls himma du gubbe du,
Ty jag skall res ensam till bröllopet nu."
3. Men strax som hon kom i bröllopssalen in,
Då fråga de av henne: "var har du lämnat gubben din?"
4. "Jo hemma ligger han så later som en stock,
Med ögon åt väggen, och aldrig ser han opp."
5. Men gubben kom strax i bröllopssalen in,
Han ställde till en visa om gumman sin.
6. "Vi har varit gifta i årena sju,
Men aldrig har hon tvättat min skjorta ännu.
7. Den skjortan jag har på mig är svart som bäck,
Men aldrig har hon henne tvättat, sen jag henne fick."
8. Men gubben han gick sig till sitt rividakast,
Där tog han sig två käppar, som aldrig brast.
9. Den ena var av ek, den andra av en,
Med bägge piskade han gumman sin.

10. "Och kära min gubbe, håll upp till att slå,
För dit du ber mej löpa, dit måste jag gå.
11. Aj hur skall jag få bud till grannhustrun min,
Att hon aldrig bryter mot mannen sin.
12. Ty mitt på golvet höllo vi till,
Så att spillror slogo väggarna omkring."
13. "Ha du varit hemma och spunnit på din rock,
Aldrig sku du haft en sönderslagen kropp."

Den här visan har en ovanlig utbredning: allt som allt känner vi till tre uppteckningar från Finlands svenskbygder (men ingen från Sverige), en från södra Danmark och en från Färöarna! Ingen av dem är äldre än tidigt 1800-tal.

"snoppa" (str. 1) = ung. snyfta

Källa:

Ernst Lagus, Nyländska folkvisor 1-3. Helsingfors 1887-1900, nr 230. Uppteckningen är gjord i Lapträsk och visan står i h. 1, 1887. Transponerad från G-dur till D-dur.

Herr Lager och Jon

HERR LA-GER HAN TJÄN-TE I KO-NUNGENS GÅRD. I

VA-REN VÄL MÅ. I FEM-TON VECKOR OCH DÄR-TILL ETT

ÅR. "TJÄNAR TRO-GET", SA-DE JON "JAG VÄN-NAR DET KOS-TAR MIG DET

RÖ-DAS-TE GULL. JAG FÖL-JER", SA-DE JON.

1. Herr Lager han tjänte i konungens gård,
— I varen väl må —
I femton veckor och därtill ett år.
"Tjänar troget," sade Jon.
— "Jag vånnar det kostar mig det rödaste gull.
Jag följer," sade Jon.
2. Han tjänte där inte så mycket för lön,
Ty konungens dotter var honom så skön.
"Du blir narrad," sade Jon.
3. När femton veckor och året var slut,
Så skulle Herr Lager ha jungfrun till brud.
"Det var orätt," sade Jon.
4. Bruden i fågning för altaret står,
Med röda gullkrona och utslaget hår.
"Jag tycker om dig", sade Jon.
5. Bröllopet firades i dagarne tre,
Och inte ville bruden åt brudasängen se.
"Håll dig vaken," sade Jon.
6. Bruden hon lade sig i sängen ned,
Herr Jon han lade sig så vackert bredvid.
"God afton," sade Jon.
7. Herr Lager han blev så ivrig till sinn,
Så han både rodna och blekna om kind.
"Får du ont", sade Jon?
8. I vrede herr Lager han fatta sitt svärd.
Han svor, han skulle hugga herr Jon ihjäl.
"Det är rostigt," sade Jon.
9. Det första slaget, de slogo te,
Så slog Jon herr Lager så att han föll på knä.
"Stig opp," sade Jon.
10. Det andra slaget, de slogo för sann,
Så slog Jon herr Lager, så blodet det rann.
"Torka bort det," sade Jon.

11. Det tredje slaget, de slogo till mord,
Så slog Jon herr Lager, så att han föll till jord.
"Ligg stilla," sade Jon.
12. Herr Lagers brud sade med glädje alltså
— I varen väl må —
"Jag fröjdas däröver, att Jon fick rå!"
"Nu är du min", sade Jon.
— "Jag vänner det kostar mig det rödaste gull.
Jag följer," sade Jon.

Visan om herr Lager och Jon är känd över hela Norden sedan långt tillbaka. I Danmark, Sverige och Island var den populär vid mitten av 1600-talet, och den kan mycket väl vara äldre än så. Visan är närmast en parodi på genren medeltidsballader; driften ligger i omkvädets dråpligt vardagliga vändningar, som kontrasterar mot de formelbundna och litet högtidliga versraderna. Visans tema, bruden som är på väg att bli bortgift med en man hon inte vill ha men i sista stund hämtas av "den rätte", behandlas — på fullt allvar — i ett dussin olika ballader.

Källa:

Selma Colliander, Folkvisor. Lund 1902. Uppteckningen är gjord av Selma Colliander efter "en gammal kvinna af allmogen", smeddöttern Johanna Falk (1809-1898) från Harplinge, Halland. Johanna Falks melodivariant tillhör samma typ som de Lager och Jon-melodier som publicerats i Geijer och Afzelius' utgåva Svenska folkvisor, 1814-18.

Husarehästarna

NÄR JAG KOM PÅ GÅRDEN FRAM, PÅ GÅRDEN FICK JAG SE HU-
DÅ GICK JAG TILL MIN LIL-LA VÄN OCH SA' TILL HENNE SÅ HÄR: VAD

SA-RE-HÄS-TAR STÅN-DAN-DE, EN, TVÅ, TRE.
ÄR DET FÖR HU-SA-RE-HÄS-TAR EN, TVÅ, TRE?

HÖR, DIN GAM-LE DRUM-MEL, JAG TROR SKAM HAN RI-DER DEJ! DET

ÄR JU TREN-NE MJÖL-KE-KÖR, SOM MOR HAR SKICKAT MEJ,

MJÖL-KE-KÖR MED SAD-LÄR PÅ! HA-HA-HA, HA-HA-HA!

NOG ÄR JAG EN LYCK-LIG MAN, JAG SOM MÅNGEN ANN'!

1. När jag kom på gården fram, på gården fick jag se
husarehästar stådande, en, två, tre.
Då gick jag till min lilla vän och sa till henne så här:
"Vad är det för husarehästar en, två, tre?"
"Å hör, din gamle drummel, jag tror, skam, han rider dej!
Det är ju trenne mjölkekor, som mor har skickat mej."
— "Mjölkekor med sadlar på!
Hahaha, hahaha!
Nog är jag en lycklig man,
jag som mången ann'!"

2. Så gick jag mig i förstu'n in, i förstu'n fick jag se
husarestövlar stådande, en, två, tre.
Då gick jag till min lilla vän och sa till henne så här:
"Vad är det för husarestövlar, en, två, tre?"
"Å hör, din gamle drummel, jag tror, skam, han rider dej!
Det är ju trenne mjölkebyttor, mor har skickat mej."
— "Mjölkebyttor med sporrar på!
Hahaha, hahaha!
Nog är jag en lycklig man,
jag som mången ann'!"
3. Så gick jag mig i stugan in, i stugan fick jag se
husaresablar hängande, en, två, tre.
Då gick jag till min lilla vän och sa till henne så här:
"Vad är det för husaresablar, en, två, tre?"
"Å hör, din gamle drummel, jag tror, skam, han rider dej!
Det är ju trenne köttknivar, som mor har skickat mej."
— "Köttknivar med skidor kring!
Hahaha, hahaha!
Nog är jag en lycklig man,
jag som mången ann'!"
4. Så gick jag mig i kammaren in, i kammaren fick jag se
husarekarlar stådande, en, två, tre.
Då gick jag till min lilla vän och sa till henne så här:
"Vad är det för husarekarlar, en, två, tre?"
"Å hör, din gamle drummel, jag tror, skam, han rider dej!
Det är ju trenne mjölkepigor, mor har skickat mej."
— "Mjölkepigor med pipskäg på!
Hahaha, hahaha!
Nog är jag en lycklig man,
jag som mången ann'!"

Motivet med en bedragen äkta man (hanrej) hör till de allra populäraste skämtmotiven, och just den här utformningen har fått särskilt stor spridning i visform: det förekommer i hela Europa och i USA. I Norden finns visan i skillingtryck sedan slutet av 1700-talet, och i Sverige har den tecknats upp och spelats in alltsedan 1810-talet. Särskilt omtyckt har visan varit i soldat- och beväringsskretsar, och det är också i den miljön vi hittar de mest obscena varianterna.

Meloditypen känner vi igen från flera sånglekar både i Storbritannien och här i Norden.

Källa:

August Bondeson, Visbok. Stockholm 1903, nr 370. Visan upptecknad 1874 efter August Stenholm, studerande från Ljungarps församling i Västergötland. Transponerad från G-dur till C-dur.

Håkan Hök

DET BODD' EN BOND' I UPP-LAND, HAN HET-TE HÅ-KA' HÖK, OCH

SJÄL-VER SOPT' HAN STU-GA, OCH SJÄL-VER DRACK HAN RÖK.

HÅ - HÅ! FAL-LE-RA. VÄL-JES DEN SOM O - GIF-TER VO - RE!

1. Det bodd' en bond' i Uppland, han hette Håka' Hök,
Och själver sopt' han stuga, och själver drack han rök.
— Håhå! fallera. Väljes den som ogifter vore!
2. Och när han hade sopet och stuga ho var ren,
Då tog han fram ett köttfat och skulle knapre ben.
3. Och när han hade knapret, och bena di va klare,
Då tog han fram e skeppe och skulle kvarna male.
4. Och när han hade malet och skeppa ho var full,
Då tog han fram en näverskärre, tände i sin ugn.
5. Och när som det begynte i ugnen till att brinna,
Då tog han fram e spinnerock och satte sej att spinna.
6. Och när han hade spunnit garnena två,
Då tog han fram en bykeså och skulle byka på.

7. Och när han hade byket och gar'na di va vite,
Då gick han opp på nattestuga och väckte på si Brite.
8. Brita vill du nedergå, eller skolom jag dig bära,
Så tog han fram bå' strumpor och skor, gjorde henne stor ära.
9. Och gubben gick åt fårhus och skulle snöppe får,
"Stacker dej din otäcke, om du slår ut nån tår."
10. Och gubben gick åt hönshus och skulle treve ägg,
Satt tuppen uppå vaveln och sket i gubbens skägg.
— Håhå! fallera. Väljes den som ogifter vore!

Visan har stark förankring i hela det gamla nordiska området — förutom i Skandinavien har den också sjungits på Island, Färöarna och Shetlandsöarna. Den äldsta bevarade uppteckningen är från Danmark och ingår i en handskriven visbok daterad 1580. Den variant som publiceras här är från Östergötland. I den heter bonden Håkan Hök. I andra versioner heter han t. ex. Jógvan stolti (Färöarna), Jon Stolt (Danmark) eller Olle Rask (Värmland).

Vår variant innehåller en del lokala, ålderdomliga uttryck som kan fordra en förklaring:

"Väljes den" (i omkvädet) = väl den, lycklig den

"dricka rök" (str. 1) = röka (tobak)

"näverskårre" (str. 4) = näverspån

"vaveln" (även "vageln"; str. 10) = stång i hönshuset

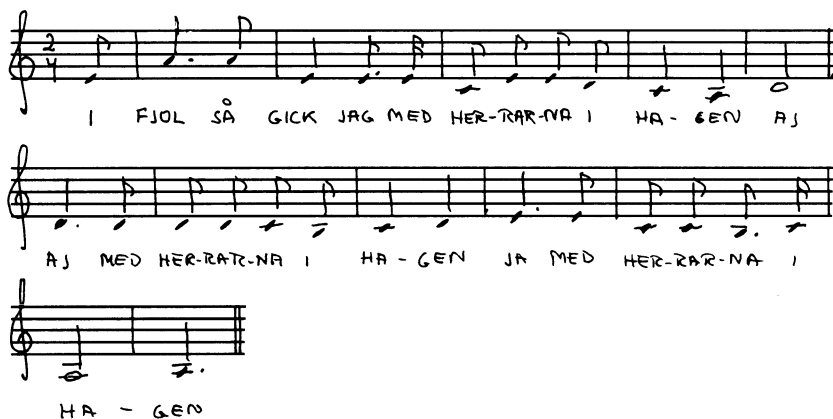
Ordet "sket" i str. 10 är en gissning från vår sida — i Filikromen står det -t.

Källa:

Axel I. Ståhl, Filikromen. Hittills otryckta skämtsamma sånger, h. 1-9. Stockholm 1850-65. Visan står i h. 2, 1851, med uppgiften "Ord och melodi från Östergötland".

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

I fjol så gick jag med herrarna i hagen

1. I fjol så gick jag med herrarna i hagen
aj aj med herrarna i hagen
ja med herrarna i hagen.
2. I år har någonting som sparkar i magen
aj aj som sparkar i magen
ja som sparkar i magen.
3. I fjol så gick jag med långskörtatröja
aj aj med långskörtatröja
ja med långskörtatröja.
4. I år får jag ta den till lindil och blöja
aj aj till lindil och blöja
ja till lindil och blöja.
5. I fjol var jag klen som en vidividividja
aj aj som en vidividividja
ja som en vidividividja.
6. I år får jag gå liksom stabban i smedjan
aj aj likt stabban i smedjan
ja likt stabban i smedjan.

Visan är spridd i många olika varianter i hela Norden. Den äldsta kända varianten trycktes i Norge 1840. Eftersom visan var spridd i mycket olika versioner redan vid mitten av 1800-talet vågar vi dra slutsatsen att den troligen är betydligt äldre. I England och Tyskland finns likartade visor där den klagande flickan är en besviken och uttråkad hustru. Men praktiskt taget alla de nordiska varianterna skildrar en flicka som "råkat i olycka".

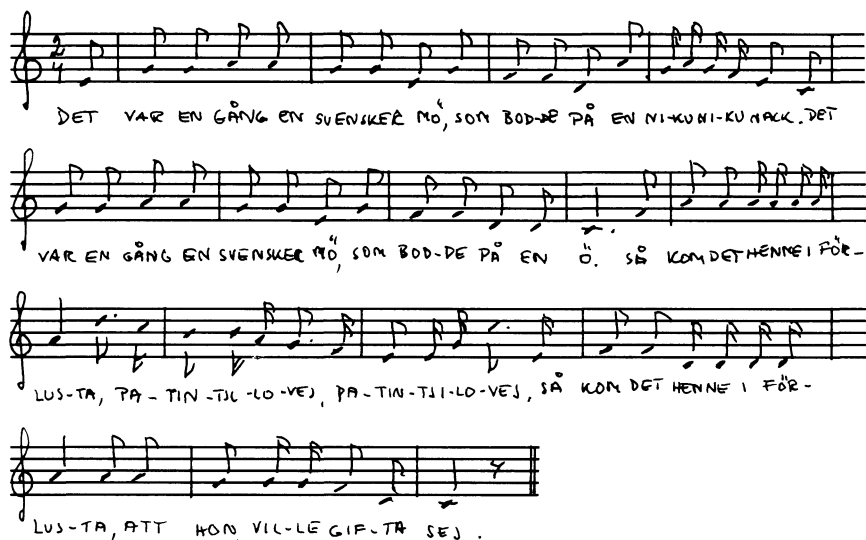
Hilma Ingbergs variant, inspelad av Sveriges Radio 1957, har blivit mäkta populär och spritts via en mängd skivinspelningar. Bl a Hootenanny Singers tog upp den i slutet av 60-talet sedan en jazzversion av den lanserats 1965 (Adventures in jazz and folklore). Under 70-talet blev den ett slagnummer bland folkmusikens tillskyndare.

Källa:

Inspelning från Sveriges Radio (Ma 57/11142:4). Insjungen av Svea Jansson, f. 1904. Nötö, Finland. Inspelad 1957 av Matts Arnberg, Sveriges Radio.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Jag önskar den gubben vore döder

DET VAR EN GÅNG EN SVENSKER MÖ, SOM BOD-DE PÅ EN NI-KU-NI-KU NACK. DET
 VAR EN GÅNG EN SVENSKER MÖ, SOM BOD-DE PÅ EN Ö. SÅ KOM DET HENNE I FÖR-
 LUS-TA, PÅ - TIN - TJU - LO - VEJ, PÅ - TIN - TJU - LO - VEJ, SÅ KOM DET HENNE I FÖR-
 LUS-TA, ATT HON VIL-LE GIF-TA SEJ.

1. Det var en gång en svensker mö,
 Som bodde på en niku niku nack,
 Det var en gång en svensker mö,
 Som bodde på en ö.

Så kom det henne i förlusta,
Patintjilovej, patintjilovej,
Så kom det henne i förlusta,
Att hon ville gifta sej.

2. Med tiden så kom där en gammal man,
En gammal gubbe niku niku nack,
Med tiden så kom där en gammal man,
En gammal gubbe fram.
Med krokiga ben och hasor,
Patintjilovej, patintjilovej,
Och föttren va lindade med trasor,
En förbankade vacker man.

3. Men jag visste ej vad jag tänkte på,
Som gav den gubben niku niku nack,
Jag visste ej vad jag tänkte på,
Som gav den gubben ja.
Jag tror att jag var galen,
Patintjilovej, patintjilovej,
Jag tror att jag var galen,
Som gav den gubben ja.

4. Jag tänkte på hans penningar
Och på hans korta niku niku nack,
Jag tänkte på hans penningar
Och på hans korta tid.
Men det tog sent till ända,
Patintjilovej, patintjilovej,
Men det tog sent till ända:
Han levde i hundra år.

5. Jag önskar den gubben vore döder,
Och lagder på en niku niku nack,
Jag önskar den gubben vore döder
Och lagder på en bår.
Med en pistol i näven,
Patintjilovej, patintjilovej,
Sju skålpund krut i röven
Och jag fick lunta på.

Ännu en visa om en ung flicka som gifter sig med en gammal man i tron att hon snart ska bli kvitt honom och som rik änka leva livets glada dagar. Visan har nordisk utbredning och förekommer i Sverige från 1800-talets första hälft. I Danmark var den på 1870-talet "ret vel kjendt af mange", enligt upptecknaren och utgivaren av skämtvisor Evald Tang Kristensen.

Källa:

Ernst Lagus, Nyländska folkvisor 1-3. Helsingfors 1887-1900, h. 1 nr 217. Visan är upptecknad i Pärnå någon gång under perioden 1870-87. Transponerad från D-dur till C-dur. Ordet "röven" i str. 5 är utelämnat av Lagus, men då det står på motsvarande ställe i andra varianter har vi satt in det här.

Kattens död och begravning

OCH KAT-TEN LA-DE SIG FRÅN UN - GAR SJU, OCH HON BE-KLA-GA-
DE SITT Ö - DE: "JAG ÄR SÅ SJUK, JAG ÄR SÅ SJUK, JAG
HAR SÅ ONT I MITT HU - DÄ!" TY DÅ VAR KAT-TE-MI-SEN
SJUK, JA SJUK, JA DÅ VAR KAT-TE-MI-SEN SJU - KER,

1. Och katten lade sig från ungar sju,
och hon beklagade sitt öde:
"Jag är så sjuk, jag är så sjuk,
jag har så ont i mitt hudäl!"
— Ty då var kattermisen sjuk, ja sjuk,
ja då var kattermisen sjuker.

2. Bonden tog sin stav i hand
och skulle så till prästen gånga:
"Kära pastor, följ med mig hem!
Jag tror, att katten dör av vanda."
— Då var kattemisen sjuk, ja sjuk,
ja då var kattemisen sjuker.
3. Prästen tog sin lilla bok
och skulle över katten läsa.
Katten tog sin krokig fot
och högg till prästen över näsan.
— Ty då var kattemisen sjuk, ja sjuk,
ja då var kattemisen sjuker.
4. Prästen tog sin lilla bok
och skulle åter hemåt gånga,
och när han kom i farstun in —
då slapp katten av med vandan.
— Men då var kattemisen död, ja död,
ja då var kattemisen döder.
5. Små råttorna, som i vråna smög,
de blevo hjärteligen glada:
"Nu har vår katta blivit död,
nu ska vi göra bonden skada."
— Ty då var kattemisen död, ja död,
ja då var kattemisen döder.
6. Små ungarna, som på ugnen låg,
de voro intet så glada:
"Bara vi få upp vår ögon små,
vi ska väl råttorna borttaga."
— Då var kattemisen död, ja död,
ja då var kattemisen döder.
7. De skicka bud, ja bud på bud
efter snickaren från Lista:
han skulle skyndsamt infinna sig
och göra katteliket kista.
— Då var kattemisen död, ja död,
ja då var kattemisen döder.

8. De skicka' bud, ja bud på bud
efter fröknarna i Rone:
de skulle skyndsamt komma dit
och göra katteliket krona.
— Då var kattemisen död, ja död,
ja då var kattemisen döder.
9. De skicka' bud, ja bud på bud
efter biskopen i Rava:
han skulle skyndsamt komma dit
och katteliket begrava.
— Då var kattemisen död, ja död,
ja då var kattemisen döder.
10. De skicka' bud, ja bud på bud
efter bärarna de långa:
de skulle manstarkt infinna sig
och under kattebåren gånga.
— Ty då var kattemisen död, ja död,
ty då var kattemisen döder.

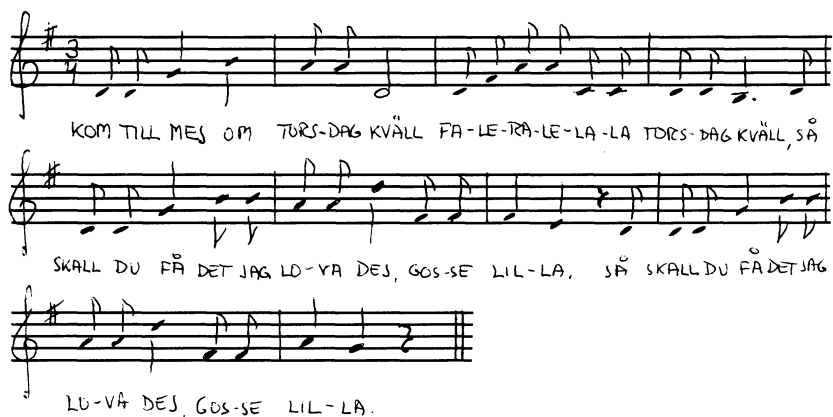
Visan om kattens död är känd i större delen av Norden. I Danmark trycktes den i ett skillingtryck omkring 1750. Den äldsta svenska texten är inte daterad och finns bara i en avskrift från 1840-talet, men stavningen antyder relativt hög ålder, kanske från början av 1700-talet. Som så många andra skämtvisor har Kattens död på senare tid kommit att betraktas som en barnvisa och sjungs ofta i starkt förkortade varianter. Äldre texter är i allmänhet ganska detaljerade, liksom den gotländska text vi valt ut.

Visan har sjungits till många olika melodier.

Källa:

August Fredin, Gotlandstoner. Stockholm 1909-32, Visor nr 159. Visan är upptecknad efter Fredins mor Elisabet Olofsdotter (1821-1897), Flors i Burs på Gotland. Fredin anger att visan är "mycket gammal" och ska sjungas "deklamerande, med låtsat allvar". Transponerad från a-moll till e-moll.

Kom till mej om torsdag kväll

1. Kom till mej om torsdag kväll
— falera-le-lala torsdag kväll —
/: Så skall du få det jag lova dej
— gosse lilla :/
2. Inte törs jag kom till dej
— falera-le-lala kom till dej —
Herrgårdshundarna bita mej
— flicka lilla.
3. Den svarta hunden han är nu död
— falera-le-lala är nu död —
Den vita ger du ett stycke bröd
— gosse lilla.
4. Och när du kommer till min kammardörr
— falera-le-lala kammardörr —
Då hänger nyckelen ovanför
— gosse lilla.
5. Och när du kommer i min kammar in
— falera-le-lala kammar in —
Så kläd då av dej rocken din
— gosse lilla.

6. Och sätt dej sen uppå en stol
— faleraledala på en stol —
Kläd så av dej strumpor och skor
— gosse lilla.
7. Och när du kommer till min kammarsäng
— faleraledala kammarsäng —
Då får du en brännvinsbutelj
— gosse lilla.
8. Och när du haver supit supen ut
— faleraledala supit ut —
/: Då skall du genast laga dig ut
— gosse lilla. :/

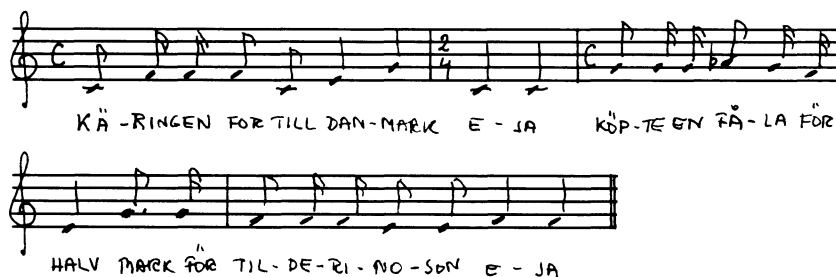
Förutom i Sverige är den här visan också känd i Danmark, Tyskland och Frankrike. I Tyskland finns ett fragment av den redan från 1540, och på 1600-talet var den så välkänd där att man gjorde en parodi på den. De äldsta svenska beläggen är två uppteckningar från 1840-talet, båda gjorda av Levin Christian Wiede (1804-82). Om den ena av dem säger Wiede: "Visan är till texten gemen, till melodin mera värdigt vacker." Och om den andra skriver han att den har "kanske ännu gemenare text och ännu herrligare melodi än den förra." Wiede återger bara tre strofer; texten var säkert längre. Också andra insamlare har censurerat visan, som mycket riktigt har en del obscena varianter. Särskilt populär har den varit bland sjömän, och då främst som arbetsvisa, bl. a. under arbete med lossning och lastning.

Källa:

Inspelning från Sveriges Radio (Ma 57/11142:5). Insjungen av Svea Jansson, f. 1904. Nötö. Inspelad 1957 av Matts Arnberg. Svea Jansson har uppgett att hon lärt visan av mormodern, som var född 1842 (och som lärt många av sina visor av sin mormor, född 1786).

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Käringen i fålahud

1. Käringen for till Danmark
— eja —
Köpte en fåla för halv mark
— för tilderinoson eja.
2. Käringen satte sin fåla på stall
för henne vippor och långhalm.
3. Vippan fastna i fålanos
och där fanns inga vatten hos.
4. Käringen tog sig ämbar och stång
hon for till brunnen, hon vippa och språng.
5. När hon kom tillbaka hem
då låg fålan och sträckte ben.
6. Käringen slipa knivar två
den ena att rista den andra att flå.
7. Käringen svept' sig i fålahud
hon for till kyrkan som en brud.
8. När hon kom på klockarbackan
— eja —
korpar och kråkor på käringen hacka
— för tilderinoson eja.

De äldsta uppteckningarna av den här skämtvisan härrör från 1870-talet, då den förekom i både Danmark och i Finlands svenskbygder. Men troligen är den mycket äldre av form och motiv att döma. I Danmark kallas visan för Helmis-bruden (helmis = hästkrake, ök) och handlar om en man som inhandlar en gammal häst som blir sjuk och dör och som han sedan flår. I hästhuden klär han sin brud. I denna finlandssvenska variant är det en käring som köper hästen och klär sig själv i "fålahuden".

Källa:

Inspelning från Sveriges Radio (Ma 57/11142:4). Insjungen av Svea Jansson, f. 1904. Nötö, Finland. Inspelad 1957 av Matts Arnberg, Sveriges Radio.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Käringen på gästabud

Å KÄ-RA MIN LARS OCH KÄ-RA MIN MAN SÖ-PE AL-LE MI-NE
 KNI-VAR FÖR HÄR ÄR ETT GÄS-TA-BUD U-TI VÅRT LAND JAG
 KAN EJ HEM-MA BLI-VA. DIT STÅR ALL MIN HÄG OCH LIT OCH
 TA MIG TU-SAN SÅ SKALL JAG DIT FÖR NU ÄR JAG BJU-DEN TILL
 GÄS-TA-BUD.

1. Å kära min Lars och kära min man
slipe alle mine knivar
för här är ett gästabud uti vårt land
jag kan ej hemma bliva.
Dit står all min håg och lit
och ta mig tusan så skall jag dit
för nu är jag bjuden till gästabud.

2. Och käringa in genom dörren gick
så sökte hon efter ett säte.
"Ja, likagott var i sätter mig
bara jag får nåt å äte!"
De satte henne jämte vår socknepräst
där rätterna vankade båd mest och bäst
för nu var hon kommen till gästabud.

3. Aderton kakor de åt hon upp
förutom bitar och stycken.
En oxeskrott därefter strök åt
hon tyckte det var ej för mycke.
Sen drack hon upp dricken efter tolv tunnor malt
därefter stönte hon som en stiner galt
för nu var hon kommen till gästabud.

4. Och käringa upp på golvet sprang
begannte därefter att svansa.
"Skaffer mig hit en speleman
mig lyster nu att få dansa!"
Den speleman spelte å käringa hon sprang
hon släppte en fjärt som var sju famnar lång
för då var hon kommen på gästabud.

5. De ledde den käringa vägen fram
de ledde henne över ett gårde.
Där gödsla hon upp tolv tunneland
som förr hade legat i träde.
De bredde med skovel de bredde med grep
dess mera de bredde dess mera hon dred
för hon hade varit på gästabud.

Redan i slutet av 1500-talet sjöng man visan om den matfriska käringen både i Sverige och Danmark, och den har hållit sig kvar i traditionen fram till vår tid. Också i Norge är den känd.

Källa:

Olaus Olssons samling, VFF 1319 nr 105. Dialekt-, ortsnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. Upptecknad 1922 av Olaus Olsson efter Bernhard Olsson, Varekilsnäs, Valla socken i Bohuslän. Melodiuppteckning av Eric Sandberg.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Lars och Mas

Handwritten musical notation for the song "Lars och Mas". The notation is on three staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes.

LARS Å MAS DE VO-RO PÅ KA-LAS Å LARS SLOG I
SÖN-DER BÅ-DE KOP-PAR Å GLAS. VI FÅR BE-TA-LA, SA
LARS, JA DET GÖR VI, SA MAS, DET VAR BRA, SA LARS TILL MAS.

1. Lars å Mas de voro på kalas
å Lars slog i sönder både koppar å glas.
Vi får betala, sa Lars, ja det gör vi, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.
2. Lars å Mas gingo in på en krog
Lars tog en liten å Mas tog en stor.
Å vi tar en till, sa Lars, ja det gör vi, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.
3. Lars å Mas de gingo till skogs
för att höra de ljuvliga småfåglars sång.
Hör du korpen, sa Lars, ja det gör jag, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.
4. Å Lars han spände sin båge mot skyn
att skjuta de kråkor som flögo däri.
År de feta, sa Lars, ja det är de, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.
5. Å Lars å Mas de foro till sjöss
Lars han blev eldare å Mas maskinist.
Å kan du elda, sa Lars, åjo det kan jag, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.
6. Men se Lars han elda så donkepanna sprack
å det blev ett jädranes skojarespratt.
Jag tror vi skubbar, sa Lars, ja det gör vi, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.
7. Lars å Mas gingo över en äng
å där stod tre pigor å våldtog en dräng.
Fick de gjort'et, sa Lars, ja det gjorde de, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.
8. Men se Lars å Mas hoppa över en å
å där stod en piga på huvet i en så.
Såg du blomman, sa Lars, ja det gjorde jag, sa Mas,
det var bra, sa Lars till Mas.

Visan som tillhör kategorien balladparodier, har sjungits i Norge, Sverige och Danmark och tycks ha varit allmänt spridd i alla tre länderna. De äldsta beläggen har vi från Danmark. Där finns den omnämnd år 1821 som "den kendte norske Vise", och i flera danska skillingtrycksupplagor från slutet av 1820-talet har vistexten rubriken "Mas og Las. En norsk Bondedialog". I Sverige är visan belagd fr. o. m. 1850-talet. Av de svenska uppteckningarna är det helt dominerande antalet från Västverige, vilket kanske kan styrka ett norskt eller västsvenskt ursprung.

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 2651). Insjungen av Carl Josefsson, f. 1895 i Myckleby sn, Orust. Inspelad av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Leja tjänstepiga

BON-DEN SPRANG UT I DEN GA-TAN LÄNG, SKULL STÄD-JA SIG EN
NÄR SOM HAN KOM I SLU-TET PÅ GA-TAN, MÖT-TE HAN PÅ

PI-GA. RA-KE-LI-GRANN STRÄNN Ö-VEK VÄLT-OM TRILL-OM
FY-RA.

DRELL-OM SKIN-NA-RE -GUMP, EN KALV-SKINNS-PÄLS, OCH HÄR Ä

VÄL-DI-GA DU - SAR.

1. Bonden sprang ut i den gatan lång,
skull städja sig en piga.
När som han kom i slutet på gatan,
mötte han på fyra.
— Rakeligrann strann
över vältom trillom drellom
skinnaregump,
en kalvskinnspåls,
och här ä väldiga dusar.
2. En kaka vill jag ha i lön,
var gång din hustru bakar,
en halvmark smör /det vill jag ha/
uppå den varma kakan.
3. En kjortel vill jag ha i lön,
och han skall vara sömad,
den ena randen skall var röd,
den andra skall var grönad.
4. En oxe vill jag ha i lön,
och han skall vara brokig,
det ena hornet skall var rätt,
det andra skall var krokigt.
5. Bonden sprang in i kammaren sin:
Å kors i alla dagar,
några piger haver jag stätt,
men allrig stätt jag maken!
— Rakeligrann strann
över vältom trillom drellom
skinnaregump,
en kalvskinnspåls,
och här ä väldiga dusar.

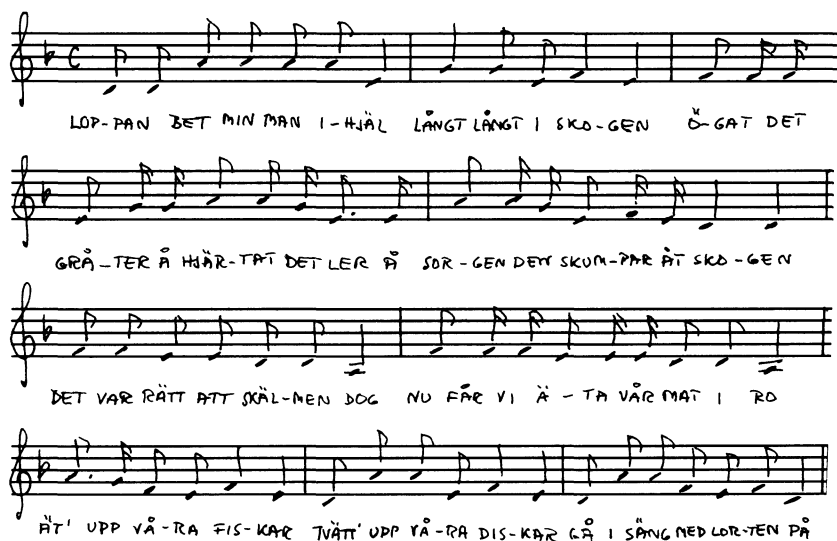
Det finns många både äldre och yngre uppteckningar och inspelningar av den här visan i Skandinavien. Den äldsta kända texten är dansk och från 1524, medan den äldsta svenska finns i en handskriven visbok från 1690-talet. Den svenska nutidstraditionen, spridd över hela landet, är mycket varierande till både texter och melodier.

Källa:

V. Carlheim-Gyllenskiöld, Visor och melodier. Stockholm 1892, nr 85. Upptecknad 1879 efter "en torparkäring" i Härrhagen, Läby socken, Uppland. I str. 2 har raderna 3 och 4 kompletterats för att passa melodin. Transponerad från G-dur till D-dur.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Loppan bet min man ihjäl

Loppan bet min man ihjäl
långt långt i skogen
ögat det gråter å hjärtat det ler
å sorgen den skumpar åt skogen.
Det var rätt att skälmen dog
nu får vi äta vår mat i ro
ät' upp våra fiskar
tvätt' upp våra diskar
gå i säng med lorten på.

I både Sverige och Finland har denna lilla visa sjungits som skämtsam barnvisa. I vår äldsta uppteckning, från 1810-talet, anges den som vaggvisa. Alla varianter vi känner till sjungs till den s k fiskeskärsmelodin.

Källa:

Inspelning från Sveriges Radio (62/M/6247:1). Insjungen av Margit Blomster, Godby, Åland, f. 1902 på Nötö och syster till Svea Jansson, Nötö. Inspelad 1962 av Matts Arnberg, Ulf Peder Olrog och Märta Ramsten.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Malins prov

MA - LIN HON RES-TE SIG UPP-ÅT LAND, SÅ VÄL KUN-DE MA-LIN PLOCKA
RO-SOR. SÅ FÄS-TE HON SIG EN GAM-MAL MAN.
FÖR HAN SKUL-LE HIT-TA UP-PÅ HM, HM, HM, SPE-LE-PUNGEN
GY - A MITT FÖR EN BOM MA - LIN HON VÄN-DE SIN
SKINN-KJÖR-TEL OM. PRE-SEN - TE - TROM

1. Malin hon reste sig uppåt land.
— Så väl kunde Malin plocka rosor. —
Så fäste hon sig en gammal man.
För han skulle hitta uppå hm, hm, hm!
— Spele-pungen gya mitt för en bom
Malin hon vände sin skinn-kjortel om.
Presenterom!
2. Så fäste hon den och förde honom hem.
Hon lade'n i sängen och provade den.
Om han kunde hitta uppå hm, hm, hm!
3. Om morgon hon steg upp hon var så hjärtlig arg.
Hon grinade och sniggade värre än en varg
För han inte hade hittat uppå hm, hm, hm!

4. Så fäste hon sina vänner i en ring
Och brande-staken gick runt om kring.
För han inte hade hittat uppå hm, hm, hm!
5. Somma gav hon ett slag, somma gav hon tu.
Men den gamla gubbben fick sex och sju.
För han hade inte hittat uppå hm, hm, hm!
6. Och Malin hon reste sig upp åt land
Så fäste hon sig en unger man
För han skulle hitta uppå hm, hm, hm!
7. Så fäste hon den och förde honom hem
och lade'n i sängen och prövade den.
Om han kunde hitta uppå hm, hm, hm!
8. Om morgon hon steg upp hon var så hjärtlig glad.
Hon trallade och sjungde: ha, ha, ha.
För han hade hittat uppå hm, hm, hm!
9. Så fäste hon sina vänner i en ring
Ägga-skeppen gick runt omkring.
För han hade hittat uppå hm, hm, hm!
10. Somma gav hon ett och somma gav hon tu.
— Så väl kunde Malin plocka rosor. —
Men den unge mannen fick sex och sju.
För han hade hittat uppå hm, hm, hm!
— Spele-pungen gya mitt för en bom
Malin hon vände sin skinn-kjortel om.
Presenterom!

Utöver den här publicerade varianten känner vi för närvarande bara till ytterligare en svensk text, upptecknad i Blekinge omkring 1880. Visan finns också på Island i en enda variant, nedskriven i en visbok daterad 1699-1700, och i två danska uppteckningar gjorda på 1870-talet.

Ordet ”brande-stake” (i str. 4) betyder eldgaffel. Ordformen var särskilt vanlig på 1600-talet.

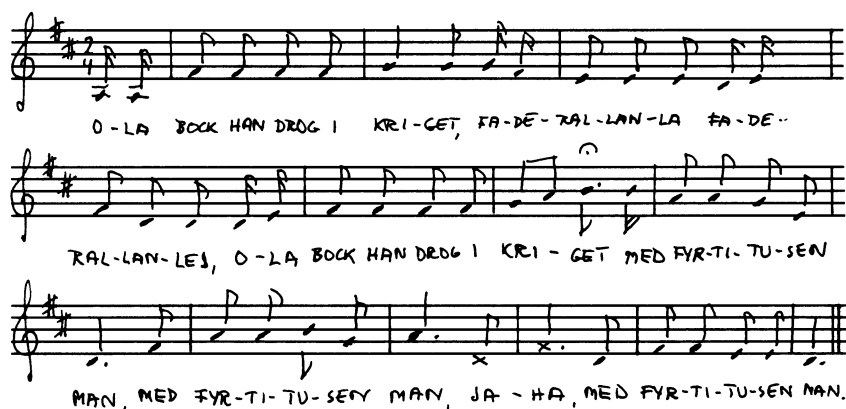
Källa:

Vs 3, G. O. Hyltén-Cavallius & G. Stephens, Samling af svenska folkvisor nr 301. Kungl. Biblioteket, Stockholm. Upptecknad i södra Småland den 26 maj 1849. Originaluppteckningen av melodin saknar tonartsangivelse (a-moll) och taktstreck. Melodin har därför redigerats och transponerats till a-moll.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Marlboroughvisan

1. Ola Bock han drog i kriget
— faderallanla faderallanlej —
Ola Bock han drog i kriget
med fyrtitusen man
med fyrtitusen man, jaha
med fyrtitusen man.
2. Å när han kom i kriget
— faderallanla faderallanlej —
å när han kom i kriget
då skrev han hem till sin fru
då skrev han hem till sin fru, jaha
då skrev han hem till sin fru.
3. Jag kommer väl hem till påska
— faderallanla faderallanlej —
jag kommer väl hem till påska
eller ock till Trefaldighetsdag
eller ock till Trefaldighetsdag, jaha
eller ock till Trefaldighetsdag.

4. När Trefaldighetsdagen var inne
— faderallanla faderallanlej —
när Trefaldighetsdagen var inne
och ingen Ola kom
Ola Bock kom ej igen, nehej
Ola Bock kom ej igen.
5. Då gick hon ut för att titta
— faderallanla faderallanlej —
då gick hon ut för att titta
på det högsta berg som fanns
på det högsta berg som fanns, jaha
på det högsta berg som fanns.
6. Då fick hon se fyra herrar
— faderallanla faderallanlej —
då fick hon se fyra herrar
i sorgdräkt voro de klädd'
i sorgdräkt voro de klädd', jaha
i sorgdräkt voro de klädd'.
7. Kasta bort alla röda schaletter
— faderallanla faderallanlej —
kasta bort alla röda schaletter
för Ola Bock är död
Ola Bock i kriget är död, jaha
Ola Bock i kriget är död.
8. Den ene bar hans dosa
— faderallanla faderallanlej —
den ene bar hans dosa
den andre bar hans snus
den andre bar hans snus, jaha
den andre bar hans snus.
9. Den tredje bar prestaven
— faderallanla faderallanlej —
den tredje bar prestaven
den fjärde bar alls ingenting
den fjärde bar alls ingenting, nehej
den fjärde bar alls ingenting.

10. Nu har jag sjungit visan
— faderallanla faderallanlej —
nu har jag sjungit visan
från början och till slut
är visan alldeles slut, jaha
är visan alldeles slut, jaha.

Den här visan har sitt ursprung i Frankrike, och som närmaste förebild till texten brukar anges en visa om hertigen av Guise. François de Guise deltog på katolska sidan i 1500-talets religionsstrider i Frankrike, och 1563 blev han mördad av en protestant. Visan om honom skildrar hans begravningståg på ett sätt som påminner så starkt om Marlboroughvisan att man lika gärna kan säga att det är samma visa som fått ny huvudperson. Man vet inte till vilken melodi de Guise-visan sjöngs. Men när Marlboroughvisan, eller "Malbrouk s'en va't'en guerre", plötsligt började spridas från Frankrike och ut över Europa omkring 1780 så var det säkert på grund av sin melodi. Den trycktes gång på gång, både med och utan text, i de flesta av Europas länder och blev 1780-talets verkliga storschlager. I England och Nord-Amerika blev den också snabbt välkänd och populär, men utan att texten följde med. Där har man sjungit melodin till flera andra texter varav den mest kända är "For he's a jolly good fellow".

Exakt när visan kom till Sverige vet vi inte. Den trycktes separat i ett litet illustrerat häfte, utan tryckår men troligen från 1840-talet. Enligt en obekräftad uppgift kom visan hit med Karl-Johan — det går inte att belägga men låter mycket sannolikt. Visan tycks tidigt ha slagit an i studentkretsar och lär under en period på 1900-talet ha uppförts som dramatisk tablå vid varenda gask på Östgöta nation i Uppsala. Även i andra kretsar har visan gärna framförts som paradnummer vid kalas, och den har överhuvudtaget blivit mycket populär. I svensk tradition heter hjälten oftast Mellbom, men också andra namn som Olle Bock och major Brock förekommer.

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 3880). Insjungen av Ingrid Sandell-Cederqvist, f. i Ljungby, Småland. Inspelad 1988 av Eva Danielson och Märta Ramsten.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Midsommarnatten var icke lång

NÄR SOM JAG VAR HEM-MA DUT HET-TE LIL-LE JON PUS-SI
DUL-LAN, DUL-LAN, DULL, DUL-LAN-DEJ DÅ BRU-KA-DE JAG
LOCKA FLICKOR-NA PÅ LO'N PUS-SI DUL-LAN, DUL-LAN,
DULL, DUL-LAN-DEJ

1. När som jag var hemma och hette lille Jon
— pussi dullan, dullan, dull, dullandej —
då brukade jag locka flickorna på lo'n
— pussi dullan, dullan, dull, dullandej.
2. Midsommarnatten den var icke lång
men sjutton par vaggor det satte jag igång.
3. På morronen så skulle jag för domstolen stå
å svara för alla mina kältringar de små.
4. Eller så de förde mej i tingssalen in
där stod en jäkla massa flickor i en ring.
5. Efter dem så kommer där en hög Signoristus
å han läste opp en sjuhelsickes listus.
6. Domaren han läste i sin domarebok
Sen frågade han mej: Hur många har du gjort?

7. Ja det kan jag inte svara precis än
Men e det inte hundra så e de nittifem.
8. Så dömde de mej till fyrti par spö
för resten så skulle jag ha vatten å brö'.
9. Men förrän jag tager fyrti par spö
hellre jag ligger på en flickefan å dö.
10. Så hissa' de mej uppå spöpålen opp
sen slogo de sönder hela min kropp.
11. Men brännvinsflaskan den hänger vid mitt lår
bäst som de slogo så tog jag mig en tår.
12. Så firade de mej ifrån spöpålen ner
å frågade mej om jag kunde göra fler.
13. Ja, skaffa mej en flicka å en nybäddad säng
— pussi dullan, dullan, dull, dullandej —
så ska jag göra en tre fyra eller fem
— pussi dullan, dullan, dull, dullandej.

Från mitten av 1800-talet och framåt har många olika varianter av visan om karlaken Lille Jon upptecknats och även tryckts. Mest populär tycks visan ha varit i västra Sverige, men den har också sjungits i Norge och Finland. Ett citat ur visan stod att läsa redan 1689 i andra delen av Olof Rudbecks *Atlantica*.

Rudbeck berättar att svenskarna brukar leka lekar vid midsommar och då bland annat också sjunga en visa med omkvädet "Midsommar Natt han war icke lång, 50 Waggor kom han på gångh, det var en man som så kunde lulla, när han gick wall". Dessa rader, eller delar av dem, hittar vi än idag i de olika varianterna av visan om Lille Jon. I åtskilliga uppteckningar anges att texten sjungits till polskmelodier och även att man dansat slängpolska till den (så ofta i västra Sverige).

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 3545). Insjungen av Ingemar Odengren, f. 1921. Alvesta, Småland. Inspelad 1982 av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv. Texten har Ingemar O. hämtat ur en handskriven visbok skriven av en soldat på Kronobergs hed. Melodin efter Vendla Johansson, Delary, som kunde ett par verser av samma visa.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Min man haver ingen

OCH AL-LE MÄN KOM-MER RI-DAN-DES MIN MAN KOM-MER
IN-TE OCH AL-LE HA-VER DE NY-A ROCKAR, MEN
MIN MAN HA-VER IN-GEN. DÅ TOG JAG MIG ETT PAR GAM-LA
BOCKAR OCH GJOR-DE MIN MAN NY-A BOCKAR ALL-TING HA-
VER DÅ MIN MAN.

1. Och alle män kommer ridandes
— min man kommer inte —
och alle haver de nya rockar
— min man haver ingen —
Då tog jag mig ett par gamla bockar
och gjorde min man nya rockar
— allting haver då min man.

2. Och alle män kommer ridandes
— min man kommer inte —
och alle haver de nya västar
— min man haver ingen —
Då tog jag mig ett par tjocka präster
och gjorde min man nya väster
— allting haver då min man.

3. Och alle män kommer ridandes
— min man kommer inte —
och alle haver de nya hatter
— min man haver ingen —
Då tog jag mig ett par gamla katter
och gjorde min man nya hatter
— allting haver då min man.
4. Och alle män kommer ridandes
— min man kommer inte —
och alle haver de nya stövlar
— min man haver ingen —
Då tog jag mig ett par bövlar
och gjorde min man nya stövlar
— allting haver då min man.
5. Och alle män kommer ridandes
— min man kommer inte —
och alle haver de nya strumpor
— min man haver ingen —
Då tog jag mig ett par rumpor
och gjorde min man nya strumpor
— allting haver då min man.

I Danmark är den här vistypen känd sedan 1550-talet, då en ganska frivol variant skrevs ned i en adelsvisbok. Men den har sjungits i hela norra Europa. I Tyskland t ex trycktes den i sångböcker 1611 och 1620. I Norge är den känd med texten "Alle man hade fota". I Sverige har den tecknats ned och spelats in alltsedan första hälften av 1800-talet, men enbart efter muntlig tradition — några tidiga tryck finns inte här. I allmänhet har visan sjungits till någon variant av den s k folia-melodien, så även här.

Källa:

Otto Croneborgs samling, Musikmuseet, Stockholm, nr 31. Upptecknad av kanslersekreteraren Otto Croneborg (1863-1951), som uppger att han hört visan i barndomen, 1870-80. I originaluppteckningen str. 4 o. 5 saknas tvenne adjektiv, vilka kan ifyllas efter eget skön.

Mjölharens dotter 1

DET VAR TVÅ SKÄLMAR SOM HITTA PÅ RÅ'

HUR DE MJÖL-NARENS DOTTER SKULLE FÅ. FI-LI-

JOM - JOM - JOM, FI-LI - JOM, FI-LI - JOM, FI-LI - JOM - JOM-

JOM

1. Det var två skälmar som hitta på rå'
hur de mjölharens dotter skulle få
— Filijom jom jom filijom filijom filijom jom jom.
2. De två tog den tredje och stoppa i en säck
och så bar de den bort i mjölharens häck.
3. Sen satte de den säcken i dotterens säng
där var den fri för både droppar och regn.
4. Och när det blev tyst i varendaste vrå
då börja' den säcken både krypa och gå.
5. O kära min dotter du tänder upp ljus
jag tror det är skälmar vi har fått här i mitt hus.
6. Nej käre fader släck genast ut ljus
det var bara katten som tog sig en mus.

7. Men käringa ho svara i vråa där ho låg
den katten hade stövlar med sporrar uppå.
8. Hin ta dig du din gamle mähr
du sa inte så vid den ti' a du var kär.
9. När natten var gången och dagen blev ljus
kom käringa i dammen i fullande bardus.
10. Och käringen låg ute på vattnet och flöt
och gubben han stod in på landet och tjöt.
11. Men har inte du ena krokete tand
så hugg den i rocken och dra'na i land
— Filijom jom jom filijom filijom filijom jom jom.

Mjölharens dotter 2

DET VAR TRE SKÄLMAR SOM LA-DE RÅD, NICKE BENGT ER-SÖN

OM VEM SOM MJÖLHARENS DOTTER SKUL-LE FÅ, SVEN LAES-SÖN, PERS-SÖN

NICKE BENGT ER-SÖN FÖR SÅ GJOR-DE DEN NÖR-DIS-KE

DAN-SÄ-REN

1. Det var tre skälmar som lade råd
— Nicke Bengt Ersson —
om vem som mjölnarns dotter skulle få
— Sven Larsson, Persson, Nicke Bengt Ersson
för så gjorde den nordiske dansaren.
2. De två tog den tredje och stoppa'n i en säck
sen rodde de den ner över mjölnarens bäck.
3. Käre mjölnare var oss huld
och mal denne säcken men ta ingen tull.
4. Vad har du i säcken din
efter som du nekar mig tullen min.
5. Råg och vete har jag i säcken min
och därför så nekar jag tullen din.
6. Sätt du den säcken i min dotters hus
där är den fri för både råttor och mus.
7. Ja sätt den säcken under min dotters säng
där är den fri för både snö och för regn.
8. Då satte de säcken under dotterns säng
för där var den ju fri för både snö och för regn.
9. Och när som det led så dagen blev grå
så börja den säcken att knalla och gå.
10. Å kära mor tänd upp ljus
jag tror det är rövare i vårt hus.
11. Kära mor släck ut ljus
det var bara katten som sprang efter en mus.
12. Då sa den käringa som på ugnen låg
den katten gick med stövlar och sporrar uppå.
13. Å tig du käring du ska få skam
i morgon ska du uti mjölnarens damm.

14. När som det led se dagen blev ljus
så kasta' de den käringen i dammen ut.
15. Och käringa sack men skinnpälsen den flöt
och gubben sprang borte med lanna och töt.
16. Har inte du en lång krokete tand
kroka tag i pälsen och dra'na i land.
17. Gubben drog ut sitt långa spjut
sen putte han käringa litt' längre ut.
18. Och käringa slog sin rumpa i knorr
— Nicke Bengt Ersson —
sen sack hon till botten så det sa horr
— Sven Larsson, Persson, Nicke Bengt Ersson
för så gjorde den nordiske dansaren.

Denna den populäraste av alla nordiska skämtvisor har vi valt att publicera i två mycket olika varianter från respektive Dalsland och Bohuslän, inspelade på 1970- och 80-talen.

Visan har sjungits över stora delar av Europa. De äldsta kända uppteckningarna är från Tyskland (1679) och Holland (1716). I Danmark förekom den i flera skillingtryck under 1700-talet. I hela Norden har den sjungits fram till vår tid, och bara i Sverige känner vi till ett 100-tal olika varianter.

Texterna i de många varianterna från olika tider och olika länder är sig förvånansvärt lika, medan omkvädena (se inledningen) och melodierna växlar starkt, vilket också framgår av de två exempel vi valt.

Källor:

”Det var två skälmar som hitta på rå’ ”:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 3206). Insjungen av Anni Hansson, f. 1915, och Gunnar Karlsson, f. 1908. Näsinga, Bohuslän. Inspelad 1978 av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.

”Det var tre skälmar som lade råd”:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 3569). Insjungen av Richard Edgren, f. 1901. Dals Rostock. Inspelad 1983 av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv. Även publicerad i Jan Vegelius, Visor från Dal (1984).

Visorna finns inspelade på medföljande kassett.

Nils Båtsman

Fr o m strof 4 sjunges enl följande mellan segno-tecknen:

1. Nils Båtsman han hade slätt ingen ro,
Förr än han fick sälja sin endaste ko.
Så köpte han sig en
— filililililej, filililililej
en fela fin.
2. Nils Båtsman han gångar sig utom by,
Så mötte det honom en bonde så ny;
Så spelade han på sin
— filililililej, filililililej
på felan fin.
3. "Och vill du nu spela på felan för mig,
Så vill jag lösa på pungen för dig."
Så spelade han sin
— filililililej, filililililej
på felan fin.

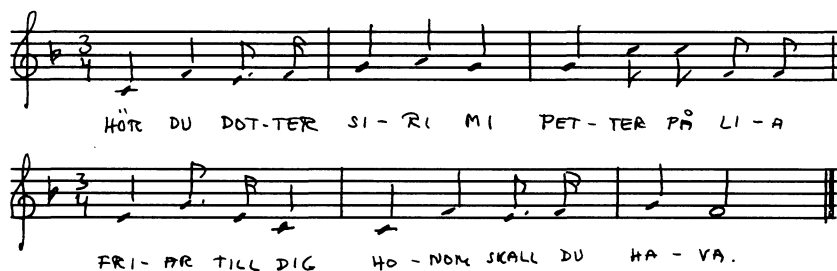
4. Nils Båtsman han gångar sig över en bro,
Så tappade han bort sin fela god.
"Gud nåde mig nu för nu har jag tappat min
— filililililej, filililililej
bort felan min."
5. Nils Båtsman han gångar sig över en bäck,
Så tappade han bort sin felesäck.
"Gud nåde mig nu för nu har jag tappat min
— filililililej, filililililej
felsäcken min."
6. Nils Båtsman han gångar hem till sin gård,
Och ute för honom hans hustru hon står.
"Gud nåde mig nu för nu har jag tappat min
— filililililej, filililililej
bort felan min."
7. "Och har du nu tappat bort felan för dig,
Så ska du heller aldrig glömma bort mig!"
Så fick han stryk för han hade tappat sin
— filililililej, filililililej
bort felan sin.
8. "Ja om jag blir gammal, som moss uppå trä,
Aldrig skall jag köpa mig fela för få;
För nu har jag fått stryk för jag haver tappat min
— filililililej, filililililej
bort felan min."
9. "Och bliver jag gammal som moss uppå bro,
Aldrig skall jag köpa mig fela för ko;
För nu har jag fått stryk för jag haver tappat min
— filililililej, filililililej
bort felan min!"

En annan variant av den här visan, Per Spelman, är välkänd för en svensk publik. Denna version är i själva verket en översättning av en norsk variant, upptecknad av Elling Holst och publicerad i en bilderbok för barn 1888. Men visan finns i många varianter i Skandinavien. Den äldsta källan är en dansk adelsvisbok från 1580. I Sverige har visan upptecknats först efter 1810.

Källa:

A. I. Arwidsson, Svenska fornsånger 1-3. Stockholm 1834-42, band 3 (text) och Vs 2:2, Kungl. Biblioteket, Stockholm (mel.). "Upptecknad, efter sång, i Östergöthland" på 1810-talet.

Omaka äktenskap

1. Hör du dotter Siri mi
Petter på Lia friar till dig
honom skall du hava.
2. Han har gods och han har gård
han har getter och han har får
och pengar har han på ränta.
3. Och sova du får på mjuke fjädersäng
och hålla dig med båd' piga och dräng
Siri dig väl besinna.
4. Ack nej kära mor det gör jag dock ej
om han så vore goder som fem
och riker som hela tio.
5. Förrän jag tar ett gammalt gubbefä
förr ska jag ta ett spikevedsträ
och lägga bredvid min sida.
6. Siri du har då rakt inget vett
det bästa jag alltid velat dig gett
låt nu ditt förstånd få välja.
7. Petter han är en gammal man
han inte länge leva kan
och sedan kan du få välja.

8. Sedan så kan du välja dig ut
en unger och en rasker gut
till din äkta make.
9. Och Petter han kom på samma den da'
och Petter han fria, han fick då ja
lätt sprang han över ängen.
10. Men Petter han levde i tjugo år
då fick hon lägga gubben på bår
men då var hon käring redan.
11. Och sen så gifte hon sig med en rasker gut
som dundra och ropte: käring vet hut!
och klappade sedan pigan.

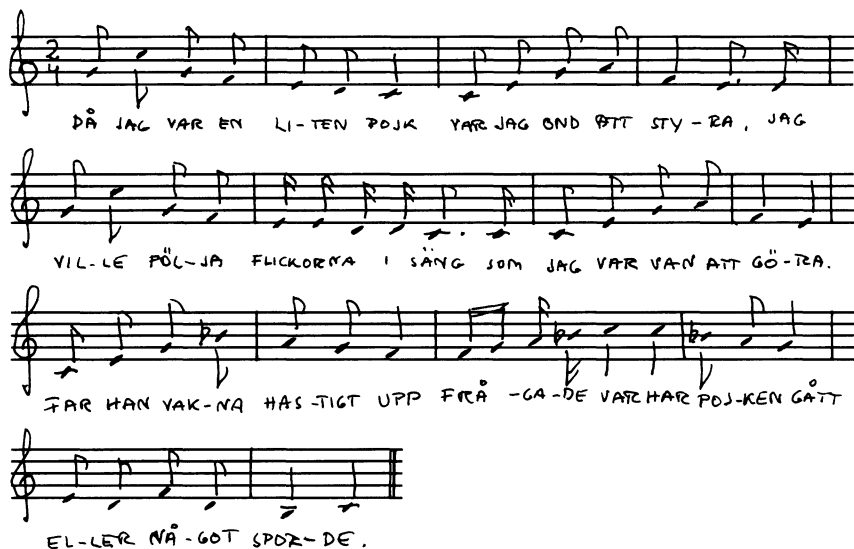
En av många visor med motivet omaka äktenskap är denna visa om Siri som av sin mor uppmanas att gifta sig med en rik, men gammal man. Visan finns i många varianter i Norge och väst-Sverige. Det äldsta daterade belägget finns i ett skillingtryck från 1882.

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 3569). Insjungen av Richard Edgren, f. 1901, Dals Rostock, Dalsland. Inspelad 1983 av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv. Också publicerad i Jan Vegelius, Visor från Dal. Mellerud 1984.

Pigtjusaren

DÅ JAG VAR EN LI-TEN POJK VAR JAG OND ATT STY-RA, JAG

VIL-LE FÖL-JA FLICKORNA I SÄNG SOM JAG VAR VAN ATT GÖ-RA.

FAR HAN VAK-NA HAS-TIGT UPP FRÅ -GA-DE VAR HAR POJ-KEN GÅTT

EL-LER NÅ-GOT SPÖR-DE.

1. Då jag var en liten pojk
var jag ond att styra
jag ville följa flickorna i säng
som jag var van att göra.
Far han vaknar hastigt upp
frågade var har pojken gått
eller något sporde.
2. Mor hon tyckte det var synd
pojken skull få slängar
hon sade han har gått till bys
och hälsa på grannas drängar.
Grannas flickor träffar jag
till dem har jag gott behag
därför vart jag länge.

3. Uppå logen där jag låg
lekte med min flicka
dit trodde jag skull ingen gå
eller mig påhitta.
Far min som en bonde sprang
tittade dit en enda gång
och strax på mig hitta.
4. "Minns du pojke sedan sist
hur jag med dig handskas
nu skall kuven din få lön
jag skall med dig dansa."
Skall jag några slängar ta
skall jag också roligt ha
när jag flickor träffar.

Visan är tidigast känd från 1840-talet och publicerades också i ett skillingtryck 1871. I övrigt har den spritts i muntlig tradition i olika delar av Sverige.

Källa:

Inspelning från Sveriges Radio (MT 60/120:21). Insjungen av Katarina Lundstedt, Hassela, Hälsingland. Inspelad 1960 av Matts Arnberg.

Riddaren Finn Konfusenfej

OCH RID-DA-REN FIN-KOM-FU-SUM-FES, HAN
 GÅNGAR HAN SIG UT I SA-LEN IN, SÅ
 GÅNGAR PÅ Å-KER, HAN GÅNGAR PÅ RÅ, HAN AX-LAR SITT
 GÅNGAR HAN SIG UT I SA-LEN IN TILL HERR KUNGEN I
 SKINN HAN AX-LAR SITT SKINN. SÅ TA-GA DIN
 KEJ, TILL HERR KUNGEN I KEJ, "FÅR JAG
 DOT-TER TILL ÅK-TA?" "DET FÅR DU FRÅ-GA HEN-NES
 MO-DER TILL RÅ-DA!" "SKA SÅ GÖ-RA", SA FU-SUM-FES, SEN
 SAT-TE DE SIG PÅ EN FAS-LIGT LÅNG MÄRR, SEN
 MEN
 NÄR DE SEN KOM I DEN SJU-MI-LA SKOG LAG
 MÄR-RA SIG NED OCH DOG, LAG MÄR-RA SIG NED OCH DOG.

1. Och riddaren Finkomfusumfej
han gångar på åker, han gångar på rå,
/: han axlar sitt skinn:/.
/: Så gångar han sig ut i salen in:/
/: till herr Kungen i Kej:/
"Får jag taga din dotter till äkta?"
"Det får du fråga hennes moder till råda!"
"Ska så göra", sa Fusumfej.
2. Och riddaren Finkomfusumfej
han gångar på åker, han gångar på rå,
/: han axlar sitt skinn :/.
/: Så gångar han sig ut i salen in :/
/: till fru Skreckeliskrej :/
"Får jag taga din dotter till äkta?"
"Det får du fråga hennes fader till råda!"
"Har så gjort", sa Fusumfej.
"Det får du fråga hennes broder till råda!"
"Ska så göra", sa Fusumfej.
3. Och riddaren Finkomfusumfej
han gångar på åker, han gångar på rå,
/: han axlar sitt skinn:/.
/: Så gångar han sig ut i salen in :/
/: till herr Knappmåla på vägg :/
"Får jag taga din syster till äkta?"
"Det får du fråga hennes fader till råda!"
"Har så gjort", sa Fusumfej.
"Det får du fråga hennes moder till råda!"
"Har så gjort", sa Fusumfej.
"Det får du fråga hennes fränder till råda!"
"Ska så göra", sa Fusumfej.
4. Och riddaren Finkomfusumfej
han gångar på åker, han gångar på rå,
/: han axlar sitt skinn :/.
/: Så gångar han sig ut i salen in :/
/: till fru Hicka, fru Bricka, fru Dåde, fru Britta :/
"Får jag taga eder frände till äkta?"
"Det får du fråga hennes fader till råda!"
"Har så gjort", sa Fusumfej.

"Det får du fråga hennes moder till råda!"
 "Har så gjort", sa Fusumfej.
 "Det får du fråga hennes broder till råda!"
 "Har så gjort", sa Fusumfej.
 "Det får du fråga henne själver till råda!"
 "Ska så göra", sa Fusumfej.

5. Och riddaren Finkomfusumfej
 han gånger på åker, han gånger på rå,
 /: han axlar sitt skinn :/.
 /: Så gånger han sig ut i salen in:/
 /: till Hoppet i Spira, som bruden månd' bliva :/
 "Får jag taga eder själver till äkta?"
 "Det får du fråga min fader till råda!"
 "Har så gjort", sa Fusumfej.
 "Det får du fråga min moder till råda!"
 "Har så gjort", sa Fusumfej.
 "Det får du fråga min broder till råda!"
 "Har så gjort", sa Fusumfej.
 "Det får du fråga mina fränder till råda!"
 "Har så gjort", sa Fusumfej.
 /: Sen satte de sig på en fasligt lång mähr :/
 men när de sen kom i den sjumila skog
 /: lag mähra sig ned och dog :/.

Visan om riddaren Finn Konfusenfej är en tydlig balladparodi — riddaren "axlar sitt skinn" och "går sig i kammaren in" i bästa balladstil, medan omkvädet som kontrast är skämtsamt hållet, liksom handlingen in sin helhet. Omkvädet är kumulativt, d v s det blir en eller ett par rader längre för var gång det upprepas.

I Sverige har det gjorts uppteckningar av visan sedan 1810-talet, och på Island, där den varit mycket populär, lär den vara känd sedan 1730-talet. Den förekommer också i Norge.

Hos oss har den sedan sekelskiftet säkert mest spritts på litterär väg: den har varit tryckt bl a i tidningen Jultomten 1899, med bilder av Elsa Beskow, och i en utgåva från 1923 illustrerad av Einar Nerman.

Visan har sjungits till olika melodier. En variant har blivit känd genom att Wilhelm Stenhammar använde den som tema i sin 5:e stråkkvartett (1910). Han hade lärt sig visan i barndomen av sin morfar, kammarherren Ture Gabriel Rudenschiöld (1799-1878).

Källa:

Publicerad 14. 4. 1929 i en bilaga till Dagens Nyheter under rubriken "Gammal dansvisa på Kloster i Småland". Kloster var en röstskola, och uppenbarligen har visan där använts som sånglek. Vistexten återges bara delvis, resten av innehållet berättas som lekbeskrivning och har här rekonstruerats efter mönster av de första stroforna.

Stjåle rovor

LAS-SE LIL-LE SA-DE TILL SIN BRO-DER TRAL-LE-RI-LAL-LI-RAL-LA
KOM SÅ SKA' VI GÅ Å STJÅ-LE RO-VER

TRAL-LE-RI-LA TILL SIN BRO-DER, STJÅ-LE RO-VER, TRALL-FAL-LI-RALLA

TRAL-LE-RI-LA TILL SIN BRO-DER, STJÅ-LE RO-VER, TRALL-FAL-LI-RALLA

TRAL-LE-RI-LA

1. Lasse lille sade till sin broder:
— Tralleri-lalli-ralla, tralleri-la! —
Kom så ska' vi gå, å stjåle rovor
— Tralleri-lalla-ralla, tralleri-la! —
Till sin broder
Stjåle rovor
— Trall-falli-ralla, tralleri-la.
2. Hadd' jah trott, di rovera va' så onne
Skull' jah inte tatt dom från en bonne
Va så onne
Från en bonne.

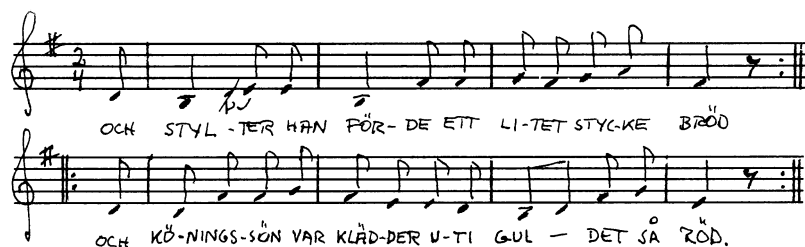
3. Hadd' jah trott, di rovera va så dyre
Skull' jah inte tatt mer än tri fyre
Va så dyre
Tri ell' fyre.
4. Hadd' jah trott di rovera va så beske,
Skull' jah inte tatt mer'n e' te' freste.
Va så beske,
E' te freste.
5. Åh när jah kom te den rovemâsen
Tappte jah bort hele rovepâsen
Rovemâsen
Rovepâsen.
6. Åh når jah kom te den rovestätta
— Tralleri-lalla-ralla, tralleri-la! —
Så började rovera på åh tratte ätter
— Tralleri-lalla-ralla, tralleri-la! —
Rovestätta
Tratte ätter.
— Trall-falli-ralla, tralleri-la.

Visan om rovstölden finns upptecknad från flera landskap i Götaland och endast där. Den äldsta uppteckningen är den som återges här. Också andra varianter av visan sjungs till polskmelodier.

Källa:

L. Chr. Wiede, Svenska folkvisor nr 242. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm. Upptecknad av lektorn i Linköping A. F. Sondén och försedd med Wiedes kommentar "fanns i Landeryd före 1811, derifrån inhämtad i barndomen af AFS". Transponerad från F-dur till C-dur.

Stylter

1. /: Och Stylter han förde ett litet stycke bröd, :/
/: Och k n ngss n var kl dder uti guld t s  r d. :/
2. Och k n ngss n han g ngar sig till jungfruns bur,
Och d r st ndar han en stund upp  lur.
3. Och k n ngss n han klappade med sin fingrar sm :
"Statt upp, sk na jungfru, drag l sen ifr !"
4. "Och inte st r jag upp och drar l sen ifr ,
F rr n jag f r h ra ljuva klamporna g ."
5. Och k n ngss n han g ngar sig allt  ver en skog,
D r m ter han Stylter, och var vrede  i sitt mod.
6. "Och h r du, Stylter lille, vad jag s ger dig:
Och f r jag nu l na ljuva klamporna din?"
7. "Och inte s  f r du l na ljuva klamporna min,
F r d  s  lockar du bort allrak rasten min."
8. Och k n ngss n han vredgades upp  dessa ord,
Han slog till Stylter s  han f ll till jord.
9. Och k n ngss n han satte sig upp  en riddarsten,
Och d r band han p  sig Stylters ben.
10. Och k n ngss n han g ngar sig till jungfruns bur,
och d r st ndar han en stund upp  lur.

11. Och köningsson han knoppar med sina fingrar små:
"Statt upp sköna jungfru drag låsen ifrå."
12. Och jungfrun hon tager fram ett litet skrin,
Där tvätta hon Stylder i klaraste vin.
13. /: Och där suvo de den långa sommarnatt, :/
/: Tills solen uppå himmelen hon tog dem ifatt. :/

Visan om Stylder, eller Klampen som han heter i några varianter, är bara känd på svenskspråkigt område. Den äldsta texten finns i en östgötsk, numera förlorad, vissamling från 1790-talet. Visans utbredning är mycket begränsad i både tid och rum; samtliga belägg från Sverige är upptecknade mellan 1790 och c:a 1850 i fyra angränsande landskap: Småland, Östergötland, Sörmland och Västmanland. Enda undantaget utgörs av den Finlandssvenska uppteckning som gjordes i Nyland 1870.

Visans huvudperson, den arme Stylder, blir nedslagen av en konungason som sedan stjälar hans träben i syfte att vinna inträde hos Stylders käresta, som tydligen föredrar en älskare med träben framför en rik konungason!

I denna Stylder-variant från Vikbolandet står melodin i stark kontrast till textens innehåll, och man är benägen att använda Wiedes ord om en annan skämtvisa — att texten är gemen, men melodin "herrlig".

Källa:

L. Chr. Wiede, Svenska folkvisor nr 50. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm. Upptecknad på Vikbolandet i Östergötland 1843 efter hustru Egg, Ingeborg Olofsdotter. Transponerad från a-moll till e-moll.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Sven den unge

Å VAR-FÖR SKA DU KÖ-RA Ö-VER GÅ-LA MI, SA KÄ-RINGA Å

VAR-FÖR SKA DU KÖ-RA Ö-VER GÅ-LA MI, SA KÄ-RINGA

NU NÄR VÄ-GEN LIGG SÅ TILL, SVA-RA-DE SVEN SOM UN-GER VAR

SVA-RA-DE SVEN SOM UN-GER VAR.

1. /: Och varför ska du köra över gåla mi
— sa käringa — :/
/: Nu när vägen ligg så till
— svarade Sven som unger var. :/
2. Jag borde huggi huvet av hästen din
Yxan sitt int' på skaffet.
3. Hä går väl an och skäfte på' ne då
Du har väl ont i händran.
4. Hä går väl an och ta på sig hanskan då
Hanskan är sönt i lovan.
5. Hä går väl an och söm ihop dem då
Åvan nål och bränten trå.
6. Jag vunner jag vure i högan trä
Kvis[t] an bure båd däg och mäg.

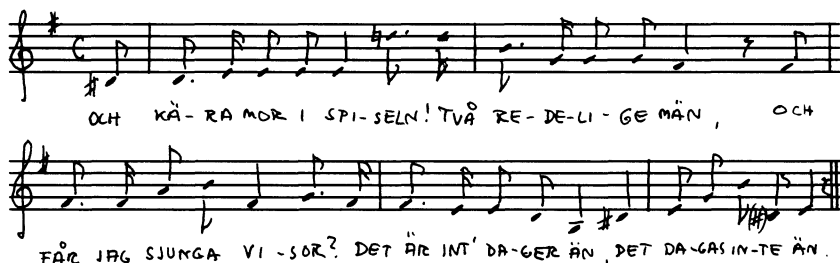
7. /: Jag vinner jag vure i djupan å
 — sa käringa — :/
 /: Du inunner och båten på
 — svarade Sven som unger var. :/

Trots att denna visa har många ålderdomliga drag är de uppteckningar vi känner till från Sverige mycket sena — det finns ett dussintal, alla från 1900-talet. Från Finlands svenskbygder har vi några uppteckningar från slutet av 1800-talet (den äldsta av dem trycktes 1878). Utanför svensktalande bygder har visan också sjungits på Färöarna sedan 1800-talets mitt. På senare tid har den där blivit en populär barnsång med titeln Kall og Svein ungi — de två trätande är här en man och hans dräng. Texterna skiljer sig åtskilligt från varandra, medan den recitativiska melodin är ovanligt enhetlig i svenska och finländska varianter.

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 438). Insjungen av Konrad Thunström, f. 1892 i Torp, Medelpad. Inspelad 1969 av Märta Ramsten och Gunnar Ternhag, Svenskt visarkiv. Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Tjuvarna

OCH KÄ-RA MOR I SPI-SELN! TVÅ RE-DE-LI-GE MÄN, OCH
 FÅR JAG SJUNGA VI-SOR? DET ÄR INT' DA-GER ÄN, DET DA-GAS IN-TE ÄN.

1. Och kära mor i spisel!
- Två redelige män —
- Och får jag sjunga visor?
- Det är int' dager än
- Det dagas inte än.

2. Ja sjung, ja sjung, så mycke ni vill!
För jag har lust att höra till.
3. Så går jag mig åt anner stuga
I käringens fläskegryta.
4. Så går jag mig åt källaren
Och stjal bort käringens brännevin.
5. Men sup dig icke alltför full
Men stjal bort käringens svarta ull.
6. Så går jag mig åt stallet
Och ser på fålar alle.
7. Och stryk den skäcketa och stryk den grå
Den svarta lägger du sadelen på.
8. Och är det sant som visan går
Så har jag tjuvar i min gård.
9. Och tjuven uppå dörren sprang
Och käringen upp ur sängen sprang.
10. Och tjuven över ängen red
— Två redelige män —
Och käringen efter i särken gned
— Det är int' dager än
Det dagas inte än.

Visan om de listiga tjuvarna — den ene sjunger för gårdens folk medan den andre stjal — har sjungits i hela Norden. Den äldsta texten finns i en isländsk handskrift från 1600-talet. I Sverige är de äldsta uppteckningarna från 1800-talets början. Visans form och omkvåde har mycket gemensamt med Staffansvisan.

Källa:

L. Chr. Wiede, Folkvisor nr 281. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm. Upptecknad på 1840-talet efter Demoiselle Johanna Nystrand, f. 1812 i Ö. Stenby, Vikbolandet, Östergötland. Transponerad från a-moll till e-moll.

Trätan

GUB - BEN HAN SIG ÅT BARR-SKO-GEN GICK ATT SKÄ - RA DE KÄP - PAR
GUM - MAN HON IN I KAM - MA - REN GICK OCH SAD': DU SKA SJÄLV DEM
VI - TA. NÄR HAN KOM HEM, DÅ VAR DET I GÅNG,
SLI - TA. BÄNK - KAR OCH BORD I VIL - DAS - TE SPRÅNG. HUR - RA FÖR MEJ! DET
SÄ - GER JAG DEJ, DEN DA - GEN HAN GLÖM - MES AL - DRIG.

1. Gubben han sig åt barrskogen gick
att skära de käppar vita.
Gumman hon in i kammaren gick
och sad' : du ska själv dem slita.
När han kom hem, då var det i gång,
Bänkar och bord i vildaste språng.
Hurra för mej!
Det säger jag dej,
Den dagen han glömmes aldrig.
2. Trätan hon stod i dagarna tre,
och alltjämt så vart det värre.
Sist måste gubben falla på knä
och kalla sin gumma — herre.
För när han kom hem, då var det i gång,
Bänkar och bord i vildaste språng.
Hurra för mej!
Det säger jag dej,
Den dagen han glömmes aldrig.

Visan är känd också i Norge och Danmark. Det äldsta bevarade belägget är en svensk skillingtryckstext från 1782, och ett par år senare, 1784, citeras visan i en dansk skrift. I skillingtrycket har visan överskriften "Et ganska lustigt krig, emellan en nygift Bonde och dess unga Hustru". Texten är betydligt längre än i senare varianter, hela 17 strofer. De flesta av dem försvinner snabbt ur traditionen, inklusive slutet där mannen klår upp hustrun i sin tur och de slutligen blir sams. Omkvädet, "Den seden förgäter hon aldrig", lever kvar, men vid slutet av 1800-talet återstår i allmänhet bara 3-4 strofer eller ännu färre: det existerar åtskilliga enstrofiga varianter bland c:a hundratalet svenska uppteckningar, som i allmänhet sjungs till en polskmelodi.

Källa:

Herm. Hofberg, Nerikes gamla minnen. Örebro 1868. Tryckt med följande kommentar: "Denna skämtevisa från Vester-Nerike tillhör egentligen danslekarna, enär den lustiga polskmelodien ofta uppspelas vid dansgillena, då både åskådarne och de dansande sjelfva instämma i stormande korus." Transponerad från G-dur till D-dur.

Vi gråter du så svåra?

EN LI-TEN EN PILT UP-PÅ GÄR-DEN STÅR, SORGS-EN MÅN-DE HAN
 GRÅ - TA. JUNG-FRUN KOM OCH FRÅ-GA-DE SÅ, JUNG-FRUN KOM OCH
 FRÅ-GA-DE SÅ: VI GRÅ-TER DU SÅ SVÅ - RA, SÅ SVÅ - RA?

1. /: En liten en pilt uppå gården står
 — sorgsen månde han gråta :/
 /: Jungfrun kom och frågade så :/
 — Vi gråter du så svåra, så svåra?
2. /: Jo jag vill uppå trappan din
 — därför gråter jag så svåra :/
 /: Kom fritt fritt uppå trappan min :/
 — sorgen månde det båta, det båta.
3. /: En liten en pilt uppå trappan står
 — sorgsen månde han gråta :/
 /: Jungfrun åter hon frågade så :/
 — Vi gråter du så svåra, så svåra?
4. /: Jo jag vill in i farstun din
 — därför gråter jag så svåra :/
 /: Kom fritt fritt uti farstun min :/
 — sorgen månde det båta, det båta.
5. /: En liten en pilt uti farstun står
 — sorgsen månde han gråta :/
 /: Jungfrun åter hon frågade så :/
 — Vi gråter du så svåra, så svåra?

6. /: Jo jag vill in i kammaren din
— därför gråter jag så svåra :/
/: Kom fritt fritt in i kammaren min :/
— sorgen månde det båta, det båta.
7. /: En liten en pilt uti kammaren står
— sorgsen månde han gråta :/
/: Jungfrun åter hon frågade så :/
— Vi gråter du så svåra, så svåra?
8. /: Jo jag vill sova i sängen din
— därför gråter jag så svåra :/
/: Kom fritt fritt uti sängen min :/
— sorgen månde det båta, det båta.

Som så många skämtvisor har denna visa levt starkt i muntlig tradition. I Sverige trycktes den första gången på 1970-talet (!). De äldsta uppteckningarna av visan är från Norge, där den också trycktes på 1850-talet. Bristen på tidiga belägg beror knappast på att visan skulle vara av en yngre typ, snarare får det skyllas på upptecknarnas prydhet — visan är i många varianter minst sagt frispråkig. I Danmark har varianter av den här visan sjungits till Sinclairsvisans melodi, den s k folia-melodin.

Källa:

Inspelning från Svenskt visarkiv (SVA BA 1515). Insjungen av Helmy Hansson, f. 1910. Stora Tuna, Dalarna. Inspelad 1972 av Gunnar Ternhag, Svenskt visarkiv.

Visan finns inspelad på medföljande kassett.

Älskaren i gluggen

KOM TILL MIG I OT-TAN IN-NAN HA-NEN GAL, TY

DÅ ÄR GUB-BEN BÖR-TA, HAN ÄR RES-TER TILL KVAR-NEN OCH MAL! I

AF-TES SÅ GLÖM-DE JAG MÄR-KET FÖR DIG. JAG ME-NAR DEN KARLEN ÄR

VIL-LER OCH GALEN SOM IN-TE KAN VE-TA ATT FAR ÄR HEM-MA!

FAR ÄR HEM-MA! VY, VY, FAR ÄR HEM-MA! VYS-SA, NA-NA

LIL-LA VÄN-NEN MIN!

1. Kom till mig i ottan,
innan hanen gal,
ty då är gubben borta,
han är rester till kvarnen och mal!
— I aftes så glömdes jag märket för dig.
Jag menar, den karlen är viller och galen,
som inte kan veta, att
far är hemma!
Far är hemma!!
Vy, vy!
Far är hemma!
Vyssa, nana
Lilla vännen min!

2. Herren signe ditt öga,
kär' lilla vännen min,
som tittar i fönstret, det höga!
Kom slätt intet in!
3. Gå genast neder av taken,
kär' lilla vännen min,
ty styggen ligger vaken!
Nu kommer du inte in.
4. Korna gå på ängen,
kär' lilla vännen min,
och gubben ligger i sängen,
nu slipper du inte in.
5. Hästen står på stallen,
kär' lilla vännen min,
och skorna stå på pallen,
nu slipper du inte in.

(När mannen frågar, vad hustrun menar med den besynnerliga vaggvisan.)

6. Något måste man låta,
kär' lilla vännen min,
så att barnen ej skola gråta.
Kom nu inte in!
7. Men kom till mig i ottan,
innan hanen gal,
ty då är mannen borta,
han är rester till kvarnen och mal!
— I aftes så glömde jag märket för dig.
Jag menar, den karlen är viller och galen,
som inte kan veta, att
far är hemma!
Far är hemma!!
Vy, vy!
Far är hemma!
Vyssa, nana
Lilla vännen min!

Huvudmotivet i den här visan — det hemliga tecknet till älskaren — återfinns redan i renässanslitteraturen, bl a i Decamerone. I den här visan sjunger den otrogna hustrun en "vaggvisa" för att varna älskaren att mannen är hemma, eftersom hon glömt deras överenskomna tecken. Redan vid mitten av 1500-talet sjöngs denna "vaggvisa" i Tyskland. I Sverige är den känd sedan 1800-talets början och är en av våra mest sjungna folkliga visor. Det finns hundratals textvarianter upptecknade från olika delar av landet, sjungna till många olika melodier.

Källa:

August Bondeson, Visbok. Stockholm 1903, nr 156. Visan upptecknad 1896 efter Per Gunnarsson, född i Rännelövs församling i Halland. Transponerad från G-dur till D-dur.

Kassettenns innehåll

Sidan A

1. Loppan bet min man ihjäl 0' 27
Margit Blomster, f. 1902
Godby, Åland
Insp. 1962 i Godby av M. Arnberg, U P Olrog och M Ramsten, Sveriges Radio.
Margit Blomster, liksom hennes syster Svea Jansson (se nedan), växte upp på Nötö i Åbolands skärgård och representerar alltså finlandssvensk vistradition.
2. Lars och Mas 1' 36
Carl Josefsson, 1895-1986
Myckleby, Orust, Bohuslän
Insp. 1975 i Henån av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv. Vid inspelnings-tillfället var hans hustru en ivrig lyssnare och hennes kommentarer hörs här och var på inspelningen.
3. Håkan Hök 2' 58
Ditte Andersson, f. 1954
Uppsala
Insp. 1989 i Stockholm av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
4. Den bästa hönan 1' 30
Anna Sohrén, 1891-1969
Venjan, Dalarna
Insp. 1967 i Venjan av Matts Arnberg, Sveriges Radio.
5. I föl så gick jag med herrarna i hagen 0' 55
Hilma Ingberg, f. 1886
Bromarf, Finland
Insp. 1957 i Billnäs av Matts Arnberg, Sveriges Radio.
6. Midsommarnatten var icke lång 2' 16
Ingmar Odengran, f. 1921
Alvesta, Småland
Insp. 1982 i Stockholm av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
7. Den första natt vi låg i lag 1' 25
Ulrika Lindholm, 1886-1977
Frostviken, Jämtland
Insp. 1960 av Matts Arnberg, Sveriges Radio.

8. Stylter 5' 30
Agneta Stolpe, f. 1957
Äppelbo, Dalarna
Insp. 1988 i Äppelbo av Mats Hellberg.
9. Käringen på gästbud 2' 15
Bert Johansson, f. 1935
Toften, Uddevalla
Insp. 1989 i Uddevalla av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
10. Kom till mig om torsdag kväll 1' 45
Svea Jansson, 1904-1980
Nötö, Finland
Insp. 1957 av Matts Arnberg, Sveriges Radio.
11. Leja tjänstepiga 1' 30
Ditte Andersson, f. 1954
Uppsala
Insp. 1989 i Stockholm av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
12. Flickor planterande kål 5' 01
Sågskära
Växjö
Insp. 1988 i Växjö av Lennart Nilsson, Radio Kronoberg.

Sidan B

1. Marlboroughvisan 3' 45
Ingrid Sandell-Cederqvist
Stockholm
Insp. 1988 i Stockholm av Eva Danielson & Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
Ingrid Sandell-Cederqvist är född i Ljungby, Småland och det var också hemma i Småland som hon lärde sig Marlboroughvisan.
2. Malins prov 4' 16
Sågskära
Växjö, Småland
Insp. 1988 i Växjö av Lennart Nilsson, Radio Kronoberg.
3. Gammel-Sara 1' 00
Lina Söder, 1899-1977
Bergsjö, Hälsingland
Insp. 1960 i Bergsjö av Matts Arnberg, Sveriges Radio.

4. Mjölharens dotter 2' 20
Anni Hansson, f. 1915 och Gunnar Karlsson, f. 1908
Näsiinge, Bohuslän
Insp. 1978 i Näsiinge av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
De båda sångarna är kusiner och har i stort sett samma visstradition från nordligaste Bohuslän. Anni Hansson minde de åtta första stroforna av visan och Gunnar Karlsson de resterande tre.
5. Mjölharens dotter 5' 05
Kenneth Dalbris, f. 1952 Åmål, Dalsland och
Helen Olsson, f. 1965 Dalekullen, Uddevalla
Insp. 1989 i Uddevalla av Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
Kenneth och Helen sjunger och spelar i samma folkmusikgrupp med repertoar från Bohuslän och Dalsland.
6. Kärningen i fålahud 0' 40
Svea Jansson, 1904-1980
Nötö, Finland
Insp. 1957 av Matts Arnberg, Sveriges Radio.
Svea Jansson sjunger här fem av de åtta strofer som finns upptecknade efter henne.
7. Gamla grå vantar 2' 28
Katarina Jerkersdotter, f. 1957
Ransbacka, Värmland
Insp. 1988 i Äppelbo av Matts Hellberg.
8. Femton finnar 1' 05
Helmer Linderholm, 1916-1982
Kopparberg
Insp. 1981 i Kopparberg av Eva Danielson & Märta Ramsten, Svenskt visarkiv.
9. Vi gråter du så svåra 4' 14
Helmy Hansson, f. 1910
Borlänge
Insp. 1972 i Borlänge av Gunnar Ternhag, Svenskt visarkiv.
10. Sven den unge 2' 12
Stefan Groth, f. 1946
Sundsvall
Insp. 1989 i Sundsvall av Eva Groth.

Inslag A12 och B2 är inspelade i stereo, de övriga i mono.

SKÄMTVISOR FRÅN FEM SEKEL

Kassetts innehåll

Sida A

1. Loppan bet min man ihjäl	0'27
2. Lars och Mas	1'36
3. Håkan Hök	2'58
4. Den bästa hönan	1'30
5. I fjol så gick jag med herrarna	0'55
6. Midsommarnatten var icke lång	2'16
7. Den första natt vi låg i lag	1'25
8. Stylter	5'30
9. Käringen på gästabad	2'15
10. Kom till mig om torsdag kväll	1'45
11. Leja tjänstepiga	1'30
12. Flickor planterande kål	5'01

Sida B

1. Marlboroughvisan	3'45
2. Malins prov	4'16
3. Gammel-Sara	1'00
4. Mjölharens dotter/version 1	2'20
5. Mjölharens dotter/version 2	5'05
6. Käringen i fålahud	0'40
7. Gamla grå vantar	2'28
8. Femton finnar	1'05
9. Vi gråter du så svåra	4'14
10. Sven den unge	2'12

Produktion: Svenskt visarkiv
© & © 1989 Svea fonogram
Box 7371
S-103 91 STOCKHOLM

SVMC 3

Utgåvan har producerats vid Svenskt visarkiv.

Producent: Eva Danielson och Märta Ramsten

Urval, text och kommentarer: Eva Danielson © 1989 och Märta Ramsten © 1989

Översättning: Barbara Longley

Notskrift: Märta Ramsten

Ljudredigering: Björn Almstedt

Tryckning: Grafiska Huset, Luleå och Screenbolaget

Matrisering och pressning: Grammoplast

Fotosättning: Norrdistribution, Älvsbyn

Layout: Lars Hedström, Diversekultur, Luleå

Utgåvan har erhållit bidrag från Statens kulturråd

ISBN 91-87590-02-6